

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Bakalářská práce

Kateřina Pařízková

**Poutní cesta do Hájku u Prahy.
Vznik, vývoj a úpadek ve světle pramenů 17.-19. století.**

Pilgrimage way to Hájek.

Its origin, development and decline in the mirror of sources
from the 17-19th century.

Praha 2009

vedoucí práce : PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

Autorka práce děkuje za odbornou pomoc při zpracování bakalářské práce vedoucímu práce PhDr. Zdeňku Hojdovi, CSc. Poděkování za pomoc s výběrem pramenů patří také pracovníkům Národního archivu a Státního okresního archivu Praha –západ.

Panu Marianovi Kruckému z Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti a panu ing. Jiřímu Perglovi, který stál u zrodu této práce, děkuji za cenné rady a informace.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 31.7.2009

Kateřina Pařízková

Anotace :

Barokní poutní cesta z Prahy do Hájku vznikla v letech 1720-1733. Z celkového počtu dvaceti kaplí se do dnešní doby dochovalo jedenáct. Původní trasa poutní cesty postupem času zanikala a na některých místech je již zcela přerušena. U některých zbořených kaplí se již nedá s jistotou určit, kde původně stály. V Hájku (název podle nově vysázeného lesíka u Červeného Újezdu) založil v roce 1623 Jindřich Žďárský ze Žďáru loretánskou kapličku. U Lorety byl později založen františkánský klášter. V roce 1720 byl položen základní kámen poutní cesty. Kaple byly vybudovány a později udržovány z finančních darů donátorů. Rozpočet i účty za stavbu kaplí se dochovaly v archivu. Kaple byly vymalovány freskami, které znázorňovaly život Panny Marie a sv. Františka. Podoba obrazů se nedochovala, pouze jejich písemný popis. Kaple začaly chátrat koncem 18. století, když byl císařem Josefem II. zrušen fond na jejich obnovu. Poutní cesta byla využívána poutníky především v době hlavních mariánských svátků. Většina poutníků nepřicházela pouze po cestě z Prahy, ale také z okolních měst a vesnic. S rozvojem železnice dochází k postupnému odlivu poutníků na cestě z Prahy. Poslední větší oprava před zrušením poutního místa v roce 1950 se uskutečnila na konci 19. století, tehdy stálo ještě 14 kaplí. Původní malby nebyly již opraveny a do kaplí byly zavěšeny plechové desky s obrazy ze života Panny Marie. Činnost kláštera byla po roce 1989 obnovena a od roku 1998 dochází k postupné obnově všech jedenácti dochovaných kaplí poutní cesty.

Klíčová slova

- Hájek
- klášter
- františkáni
- poutní místo
- poutní cesta
- Loreta

Summary :

The baroque pilgrimage way from Prague to Hájek originated between the year 1720-1733. Of the total of 20 chapels only 11 were preserved to these days. The primary route of the pilgrimage way was gradually abolished and now is on several places interrupted. By several of demolished chapels today is not possible to determine their original location. In Hájek (the name comes from the newly planted forrest near the village Červený Újezd) in the year 1623 Jindřich Žďárský of Žďár built the chapel, inspired by the chapel in Loreto in Italy. Lately the Franziskaner monastery was founded there. In 1720 the foundation stone of the pilgrimage way was laied. The chapels have been built and lately preserved, using the financial means of the donators. The budget as well as the bills for the building works have been kept in the archive. The chapels have been decorated by frescos, showing the lives of Virgin Marie and Saint Francis. The appearance of the paintings has not been preserved, only their description. The chapels begun to deteriorate at the end of 18th century, at the time when the Emperor Josef II. abolished the fund for their renovation. The pilgrimage has been used by pilgrims in times of the main Maria's feasts above all. Most of pilgrims hasn't been using only the way from Prague, but also the ways from neighbouring cities and villages. The development of the railway caused the gradual outflow of pilgrims taking the pilgrimage way from Prague. The last large-scale renovation, before the cancelation of the pilgrimage place in 1950, took place at the end of the 19th century, at the time when 14 chapels stil were standing. The original paintings were nort repaired, the metal sheets with the images from the life of the Virgin Maria were hanged in to chapels instead. After the year 1989 the consecutive renovation of all remaining 11 chapels of the pilgrimage way takes place.

Key words

- Hájek
- monastery
- Franciskaner
- pilgrimage place
- pilgrimage way
- Loreta

Obsah :

1. Úvod	s. 6
2. Historie vzniku poutního místa Hájek	s. 11
3. Historie stavby kapliček podél staré poutní cesty	s. 14
3.1. Stavba kaplí	s. 15
3.2. Výzdoba, malíři	s. 22
3.3. Donátoři a patroni jednotlivých kaplí	s. 23
4. Popis a umístění jednotlivých kapliček	s. 27
5. Údržba a opravy kapliček od jejich dostavby do počátku 20. století	s. 36
6. Procesí, poutníci a jejich frekvence na cestě do Hájku	s. 47
6.1. Popis procesí – poutě, jak probíhalo	s. 47
6.2. Pamětní knihy, zápisy o procesích, poutích a návštěvnících kláštera v 18. století	s. 48
6.3. Reformy Josefa II. a jejich dopad na Hájek a poutě	s. 51
6.4. Oživení poutí v 19. století	s. 53
6.5. Poutě na počátku 20. století	s. 58
7. Závěr	s. 65
Prameny a použitá literatura	s. 67

Seznam zkratek :

AMP – Archiv hl. města Prahy
APA – Archiv pražského arcibiskupství
ČČH – český časopis historický
HG – Historická geografie
HR – Heraldická ročenka
NA – Národní archiv v Praze
PM – Panna Marie
ŘF – řád františkánů
SAP – Sborník archivních prací
SOka – Státní okresní archiv

Úvod

Tradice náboženských poutí vzniká ve čtvrtém století, kdy poutníci putují po posvátných místech nejprve spojených s počátky křesťanství, později s posvátnými a zázračnými místy. Člověk byl od počátku své existence ovlivňován a formován rytmicky se střídajícím obdobím ročním, přírodních cyklů a životních period. Byl nucen respektovat tento řád, kterému přizpůsobil i svůj duchovní svět a rituály spojené s ním, ale i se svou pracovní činností. Obřady a slavnosti byly spjaty s potřebou svátečnosti od dob pohanských až po liturgické kalendáře. Propojení církevních svátků s kalendářem zemědělce provázelo člověka posledních 2000 let.¹ A potřeba slavností a obřadů přetrvává a člověka ovlivňuje i v době dnešní.

Kdy začíná přecházet pouť původně konaná do vzdálených míst, většinou spojených se vznikem křesťanství, v pouť regionálního charakteru? Poutníci přeci nejprve putovali jako kající, pro odpuštění, vykonat pokání, za trest, či jako obránci Božího hrobu a jiných svatých míst. Teprve později přichází poutník na svatá místa za účelem „něco si vyprosit“ buď pro sebe nebo pro bližního svého. Zdraví, úrodu, počasí, potomka, vítězství císařských vojsk. Už ve středověku se poutní cesty zkracují a míří do ne tak vzdálených destinací, vznikají „zemská“ poutní místa. Velký rozmach poutí nastává v 17. a 18. století. Baroko přineslo do poutnictví nové prvky. Za prvé vznikají velice rychle a na mnoha místech nové poutní svatyně a za druhé jsou tyto svatostánky bohatě a okázale zdobeny a slavnosti jsou vypravovány s velkou okázalostí a slávou. Vždyť jenom během první poloviny 18. století pokryla síť loret a svatýň s milostnými obrazy či sochami celé území Čech.²

V 19. století se začínají náboženské poutě měnit v každoročně se pravidelně opakující lidové slavnosti, kdy náboženský charakter pouti je odsouván do pozadí a návštěvníci chodí především za zábavou, stánkaři a dobrým jídlem. Jak píše Zíbrt „...*Vedle církevní slavnosti, pobožnosti poutník užil světských radovánek, kramáře se zbožím, jídlem a pitím – poutníci se jídlem a pitím, tancem rozjaří, hádají se a perou, lid přichází víc pro podívanou, než pro pobožnost...*“³ Poutě přetrvaly i dobu komunismu, kdy se nadále pravidelně konaly (někde dokonce i oficiálně pod jménem světce, viz pražská Matějská.), ale jednalo se především jen o ty kolotoče a houpačky. Na venkově, přes komunistické represe, přetrvaly

---

¹ Čeněk ZÍBRT, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha 2006, str. 9., přímo o poutích píše Zíbrt podrobněji v knize *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti, zábavy prostonárodní, pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk*, vydal J.R. Vilímek v Praze 1889, str. 138 až 141. O poutích a lidových slavnostech také Zdeněk MÍKA, *Zábava a slavnosti staré Prahy*, Praha 2008.

² O poutích ve středověku a novověku více Norbert OHLER, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002 a Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999.

³ Čeněk ZÍBRT, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti, zábavy prostonárodní, pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk*, Praha 1889, str. 138-140.

slavnostní mše, spolu s určitými folklorními prvky, pout' vždy provázejícími (hudba a písně, slavnostní kroje, obřadní pečivo). V současnosti se na řadě míst daří tradici náboženských poutí a procesí obnovovat. V některých případech dokonce dochází k úspěšným pokusům o rekonstrukce historických poutí podle dochovaných písemných pramenů.⁴

Tato práce je příspěvkem k objasnění vzniku poutní cesty vedoucí k Loretě v Hájku u Prahy. Je popisem jejího založení, výstavby a její další údržby. Je také pokusem zrekonstruovat z dostupných pramenů frekvenci poutníků na poutní cestě a určit směry, odkud poutníci přicházeli. Konečně má za cíl objasnit, proč cesta v 19. století přestávala plnit svou funkci a docházelo k jejímu postupnému úpadku, včetně bourání některých kaplí. Ostatně podle dochovaných jedenácti kapliček se dá dodnes zrekonstruovat cesta z počátku 17. století. Velkou pomocí při určování polohy dnes již nestojících kaplí byla práce Jiřího Dvořáka s názvem *Dvě pražské pozdně středověké cesty*⁵, která popisuje poutní cestu z Prahy do Staré Boleslavi a následně cestu z Prahy do Hájku. Cesta do Staré Boleslavi byla předchůdkyní cesty do Hájku, vznikla podle posledních studií v 80. letech 17. století, hájecká byla založena v roce 1720, tedy o čtyřicet let později. Staroboleslavská cesta měla 44 kapliček, hájecká 20. Je také potřeba poukázat na některé mýty, které se o historii cesty dodnes publikují a definitivně je vyvrátit.

Vodícím a vlastně hlavním pramenem, který byl pro práci použit, jsou archivní dokumenty z provinčního archivu františkánů, které jsou uloženy pod názvem Archiv české františkánské provincie (dále fond ŘF) v I. oddělení Národního archivu. Pro získání představ jak vlastně celá cesta s kaplemi vznikala, byly rozebrány především účty, různé fassé a hlášení, která klášter pravidelně odevzdával. Po jejich rozboru bylo přistoupeno k dalším, doplňujícím pramenům a to zejména z Archivu pražského arcibiskupství (dále APA) z fondu České gubernium - Fundační komise. O frekvenci poutí a určení směru příchodu poutníků pak více ještě ve fondech Státního okresního archivu Praha – západ (dále SOkA), odkud byl využit fond Okresní úřad Smíchov, Okresní úřad Praha – venkov a Okresní národní výbor Praha-západ. Ze sbírky kronik pamětní knihy obcí Litovic a Hostivice, které jsou v SOkA uloženy ve fotokopiích. Z fondu Farní úřad Hostivice bylo se souhlasem farnosti čerpáno především z Pamětní knihy farnosti Hostivice. Původním záměrem práce bylo čerpat hlavně z pramenů 18. a 19. století. Vzhledem k tomu, že se písemných pramenů, které se vztahují k 19. století, mnoho nedochovalo, byly hlavně pro větší názornost a dokumentaci způsobu, jak poutě

---

⁴ V případě cesty do Hájku se o rekonstrukci průběhu barokní pouti pokusili pod vedením dr. Miloše Sládka studenti Pedagogické fakulty UK. Rekonstrukce části poutní cesty z Litovic do Hájku se konala dne 16. května 2009 pod názvem „*Vůdce cesty do Hájku svatého*“.

⁵ Jiří DVOŘÁK, *Dvě pražské pozdně středověké cesty* in : Historická geografie 11/1973, str. 139-159.

probíhaly, zařazeny do práce z výše uvedených fondů také zprávy a doklady z počátku 20. století. Práce je doplněna fotografiemi zachycujícími kaple na poutní cestě v různé fázi jejich úpadku či obnovy, a to od počátku 20. století až do roku 2009. Historické fotografie pocházejí z fondu Sběrka fotografií Archivu hl. města Prahy. Obrazovou dokumentaci ke kaplím se kromě návrhu na jejich postavení a návrhu na opravu z konce 19. století nepodařilo nalézt. Farářské relace – další pramen z let 1676 a 1700 - v kraji slánském vůbec Loretu v Hájků neuvádí.

Historie vzniku samotného poutního místa, jeho výstavby a života v klášteře je podrobně zachycena v monografiích a průvodcích pro poutníky. Tyto byly vydávány takřka hned po založení poutního místa v roce 1623 a s přestávkami jsou vydávány dodnes.⁶ Výchozí odbornou literaturou pro každého badatele, který se zajímá o Hájek, je *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Kladenském*, který sepsal Zdeněk WIRTH a který vyšel v Praze v roce 1907. Na str. 28 – 40 popisuje Wirth podrobně Hájek (Waldl, Sacra silva). O kapličkách se píše na str. 30, text je doplněn fotografií jedné z nich, poté pokračuje na str. 31 znovu o kapličkách. Wirth shromáždil přehled veškeré dostupné literatury a obrazového materiálu, který k Hájků do roku 1907 existoval.⁷

---

⁶ Ucelený přehled literatury s mariánskou tematikou podává Jan ROYT v knize *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999. Na str. 225-228 je uveden přehled četnosti výskytu mariánských obrazů v Čechách. Panna Maria z Hájků u Prahy se ze 12ti uvedených pramenů 17. a 18. století (tištěných či malovaných) vyskytuje pouze ve čtyřech, tj. hluboko pod průměrem. Plně zastoupeny jsou PM z Chlumu sv. M, Vyšehradská, Svatohorská, Zbraslavská, alespoň v 11 pramenech PM Budějovická, Kájovská a Staroboleslavská.

⁷ O hájeckých kapličkách ještě Bonifác Jan HOLUB, *Odkryté podklady- Paměti děje- a místopisné vikariátního obvodu Libockého v okrese Smíchovském*, Praha 1893, str 33. Emanuel BATĚK, *Břevnov pod Hvězdou*, Praha 1898, str. 37. Řídící učitel z břevnovské školy popisuje historii Břevnova a okolí, vydáno nákladem vlastním, tiskem J. Otty v Praze. Julius KOŠNÁŘ, *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha 1903, str. 148-149. Klemens F. MINAŘÍK, *Poutní místo Hájek u Prahy s kaplí loretskou a exercičním domem*, Praha 1941.

Obr. č. 1. Zbytek původní středověké cesty u kaple č.V. byl zaznamenán na fotografii ještě v roce 1923, v pozadí usedlost Ladronka. Dnes stojí kaple zády k ulici Kukulova, její výklenek je obrácen do křoví.... (AMP, sbírka fotografií, , sig. I 4141, foto Bernau 1923).

Přímo ke kapličkám je pak badateli podkladem Vitáskovo *Hájecké okolí*, které vyšlo v Praze v roce 1870. V této knize se vůbec poprvé píše o poutní cestě do Hájku, o kapličkách a jejich výmalbách. To je po více jak po sto padesáti letech od jejich postavení. Vitásek, františkán žijící v Hájku, zachytil ještě poslední zbytky výmalb a nápisů, popsal také nápisy doprovázející erby. Jindřich Erazim VITÁSEK vydal o Hájku vlastně knihy dvě, ta druhá je *Posvátná kaple loretánská v Hájku, pro poutníky mariánské s vyobrazením Rodičky Boží a budovy klášterní*, Praha 1869?. Tiskem vydal B. Stýblo, vyšlo nákladem autora.⁸ Popisuje vznik Lorety a kláštera, druhou polovinu knihy tvoří modlitby pro poutníky. O kapličkách se tato kniha nezmiňuje. O kaplích podrobněji ještě cituje knížka Antonína PODLAHY : *Poutní místo Hájek s kaplí Loretánskou a klášterem františkánským – otisk z díla „Dr. Ant. Podlaha : posvátná místa království českého“*, díl VII, str. 230-254. V předmluvě k *Poutnímu místu* je uvedeno, že kniha byla vydána dne 12.6.1913 k 290. výročí položení základního kamene lorety. V jednom z odkazů pod čarou na str. 9 narazíme na autora Josefa Mottla. Podlaha doslova odkazuje „...Mottl J. v rukopise o Hájku...“ Kladenský kněz Josef MOTTL se

⁸ Kniha je digitalizována v Národní knihovně – Kramerius.

zajímal o historii Kladna, pánů ze Žďáru, napsal dějiny města Unhoště (ale nevydal, zachovaly se v rukopise). Dílo, které Mottl napsal o klášteře v Hájku a jeho dějinách, zůstalo nedokončeno a originál se nezachoval. Mottl zemřel v roce 1884 v Kladně a nestihl popis Hájku dokončit. Tento rukopis se v originále nezachoval, pouze jeho opis z roku 1882.⁹ V opisu není vůbec žádná zmínka o kapličkách podél poutní cesty. Právě proto, že je rukopis nedokončen, se lze domnívat, že k popisu poutní cesty z Prahy do Hájku se Mottl již nedostal.

Další, kdo ve svém díle zmiňuje poutní cestu do Hájku, ozdobenou dvaceti kapličkami, je v roce 1890 učitel z Unhoště František MELICHAR v knize *Paměti okresu Unhošťského*.¹⁰ Zmiňuje kapličky a také jejich donátory, které jmenuje popořadě ve směru od Prahy. Jejich seznam je totožný se jmény, zanesenými do knihy *Fundatores & Patroni*¹¹ a s Vitáskovým *Hájeckým okolím*. Melichar v textu slovo patroni už nepoužívá a přímo píše, že „... Kapličku první vystavěti dal...“. Připisuje tak ke každé kapli jednoho donátora a takto je to uváděno a přepisováno ve všech dalších knihách a člancích až do dnešní doby.

O Hájku a jeho okolí, tedy i o poutní cestě, vyšlo také mnoho článků v různých periodikách a sbornících. V případě, že je z nich citováno, jsou uvedeny v poznámkách.

Obr.č. 2 Mapa poutní cesty do Hájku, vydaná v roce 2006. Mapa je rozebrána, nyní je dostupná pouze na URL [http:// klaster.ic.cz/](http://klaster.ic.cz/) (Tisk firma Žaket - kartografické vydavatelství, Praha 6 v roce 2006)

⁹ Národní archiv (NA), fond Archiv české františkánské provincie (dále fond ŘF), karton 118, ič. 2618, Hájek - Dějiny. Černý sešit formátu A4 bez nadpisu, číslováno.

¹⁰ František MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, Praha 1890, str. 114.

¹¹ NA, fond ŘF, kniha 215, *Fundatores & Patroni viginti Capellarum, Praga ad Sacram Sylvam ducentium, cum eorundem Insignibus, & Incriptionibus*. Datováno tužkou do roku 1721, to ale neodpovídá současným poznatkům o donátorech a jednotlivých šlechtických rodech, správné datování je vysvětleno v kapitole 3.3.

2. Historie vzniku poutního místa Hájek

O historii poutního místa více v literatuře zmíněné v předešlé kapitole, zde uvedena pouze ve stručnosti v hlavních bodech :

Sochu Madony, která byla posvěcena dotykem s původní sochou loretánskou, přivezl v roce 1622 ze své prosebné či snad děkovné cesty pan Florián Jetřich Žďárský, majitel panství Kladno, Tachovice, Jeneč, Újezd, Hostivice a Žďár. Pro stavbu v pořadí druhé české Lorety¹² si vybral lesík u Červeného Újezda, opředený pověstmi o zázracích. Základní kámen kaple byl položen 12. června 1623, kaple byla po dostavění dne 2. června 1625 posvěcena pražským arcibiskupem kardinálem Harrachem. Pro velký zájem poutníků musela být kaple brzy rozšířena. Loreta potřebovala nějakého opatrovníka a duchovního správce. Péče poustevníka, žijícího v blízkosti kaple, již nestačila. Syn Floriana Žďárského František Adam Eusebius se rozhodl uvést ke kapli řád františkánů. Založil u lorety klášter pro 12 bratří.¹³ Přesněji, nejdříve v roce 1659 hospic, v roce 1673 vznikl konvent¹⁴ a v roce 1767 byla založena lékárna.¹⁵ František Adam Eusebius Žďárský byl v době založení kláštera císařský rada, přísedící soudu zemského a dvorského a hejtman kraje Slánského.¹⁶ Umírá v roce 1670, kdy klášter ještě není dostavěn, a on ve své závěti pamatuje na prostředky, nutné k jeho dostavění.

Za zmínku ještě stojí, že klášter navrhovali a stavbu řídili Carlo Lurago a Giovanni Domenico Orsini.¹⁷

O Hájku, jeho založení a postavení Lorety píše jako první přímý účastník dějů v sousedství Václav Burian JESENICKÝ, kantor ze Svárova, v roce 1626. Kniha vyšla

---

¹² Jindřich Erazim VITÁSEK, *Posvátná kaple Loretánská v Hájku*, Praha 1869 ?. Vitásek zmiňuje obraz od Jana Smiška, rytý roku 1630, který se údajně nacházel na vnitřní stěně kaple, ale při pozdějších přístavbách byl smazán. Na obraze měl být nápis, který dosvědčoval, že kaple tohoto druhu, tedy loretánská, je nejstarší nejen v Čechách, ale v celém Německu : „*Dům Loretánský v Hájku, nedaleko Červeného Újezda, první v německých zemích l. 1623 vystavěný až do dneška zázraky se stkví*“ . – str. 8.

Jan BUKOVSKÝ ve své knize *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000 na str. 24 jako první loretánskou kapli popisuje kostelík v Horšovském Týně z roku 1584, (odvolává se na Schallera – Topografie XII. str. 104.) V roce 1623 byla další loretánská kaple postavena současně s hrobkou biskupem Ditrichsteinem v Mikulově. Další loretánské kaple vznikají pak rychle po sobě po celých Čechách i na Moravě v průběhu celého 17. století , bylo jich přes 25, nejbliže Hájku je Praha 1625, Slaný 1657, Dobříš 70. léta, další necelá dvacítká kaplí je stavěna v 1. polovině 18. stol. K velkému zániku loretánských kaplí dochází především díky Josefským reformám, kdy zanikají buď jako samotná poutní místa či jako součásti zrušených klášterů.

¹³ Podrobněji Karel BERÁNEK : *Z minulosti františkánského kláštera v Hájku* in: Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000, str. XV- XXVI.

¹⁴ P.VLČEK,P.SOMMER, D. FALTÝN a kol, *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1977, zde popis kláštera v Hájku na str. 193-195.

¹⁵ F. Klemens MINAŘÍK, *Poutní místo Hájek u Prahy s kaplí loretskou a exercičním domem*, Praha 1941, str. 6.

¹⁶ Julius KOŠNÁŘ, *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha 1903, str. 147.

¹⁷ Opisy smluv s těmito staviteli jsou uloženy v NA, fond ŘF, karton 118, inv. č. 2618.

u pražského tiskaře Pavla Sessia. Tato knížka se nám nezachovala, neznáme ani její přesný název. Vycházel z ní patrně páter Labe při psaní svého *Malus...* Už v roce 1913 píše Antonín Podlaha ve své knize *Poutní místo Hájeck ...*, že se nemohl knihy v žádné Pražské knihovně dopátrat.¹⁸ Roku 1630 vychází v Praze též u Pavla Sessia české zpracování spisu jezuita Tursellina HORATIA *Lauretanae historiae libri V*, kde v dodatku píše jezuita Jiří Ferus o začátkách a prospívání kapličky Hájecké.¹⁹ Nejznámější je dílo pátera Jindřicha LABE (v roce 1689 latinsky „*Malus inter Ligna Sylvarum, seu Historia D.V.Lauretanae, quae in Sylva sacra (vulgo Hagek) ... celebratur*“). Tiskl Jiří Laboun v Karolinu roku 1689. V roce 1690 vychází český překlad tohoto díla s názvem : „*Hájeck svatý, milosti Boží a velikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající, nebo Historie Lauretánská Panny Marie v svatém lese dvě míle od Prahy za Bílou Horou ležícím, sebraná, a v dvojí díl uvedená od ctihodného kněze Jindřicha Labe, řádu sv. Františka 1690. S povolením vrchnosti. Vytiskl Jiří Laboun v Starém Městě Pražském v velké Karlově kolleji léta 1690*“). V tomto výtisku byla popsána velká pouť vycházející od staropražského kostela Panny Marie pod Týnem.²⁰

Obr.č.3 Jak klášter s konventem vypadal okolo roku 1718 ukazuje dobová rytina z německé verze knihy Damascena Marka *Weeg-Gefart*. Obrázek, vytržený z této knihy a léty potrháný, je uložen v Národním archivu. (NA, fond ŘF, karton 127, ič. 2659).

Jan BECKOVSKÝ, kněz Řádu křižovníků s červenou hvězdou ve své *Poselkyni starých příběhů českých* popisuje založení, vlastně vysazení lesíka blízko Červeného Újezda.²¹ Při tomto vyprávění o založení Hájků vychází Beckovský pravděpodobně z knihy Jindřicha Labe. V roce 1718 vychází *Weeg-Gefährt deren, welche ...die gnadenreiche Mutter Mariem in dem Lauretanischen Häuslein in*

¹⁸ Antonín PODLAHA, *Poutní místo Hájeck s kaplí Loretánskou a klášterem františkánským – otisk z díla „Dr. Ant. Podlaha : Posvátná místa království českého , díl VII., str. 230-254.“*, str. 11.

¹⁹ Tamtéž, str. 12.

²⁰ Popis této pouti byl uveden také v Pamětní knize kláštera A (nedochovala se), odkud jej přebírá A. Podlaha.

²¹ Jan BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhů českých*, díl II (od roku 1526-1715), svazek I. (L.1526-1607). K vydání připravil dr. Antonín Rezek, Praha 1879, str. 359.

dem hlg. Wald besuchen wollen u nakladatele K.J. Hraby v Praze. V českém překladu v tomtéž roce jako *Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku* etc. U téhož nakladatele je v roce 1723 vydán 10ti stránkový spisek Jana W. STEIDELA z Greyffenwertu, *Lauretánský domeček w Swatém lese*.²² Mezi touto knihou a dalšími, vypsány v předešlé kapitole, je velký časový odstup, téměř sto padesát let. Nikde nebyla nalezena žádná zmínka o tom, že by nějaká kniha o Hájku vyšla, pouze knížečku zmiňuje ve svých pamětech písničkář František Hais.²³ . Poslední podrobné dílo, podávající přehled o dějinách kláštera v Hájku, vyšlo v roce 2000 v Unhošti pod názvem *Z minulosti františkánského kláštera v Hájku*, autor Karel BERÁNEK. Je součástí knihy *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*.

---

²² Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v polit. okresu Kladenském*, Praha 1907, str. 28. Zde je soupis literatury, která do té doby vyšla o Hájku. Mimo zde uvedené knihy ještě J. SCHIFFNER, *Histor. Beschreibung der vorzügl. Gnadenörter im Königreiche Böhmen*, Prag 1805.

²³ Jan ŠTOVÍČEK, *Pražský písničkář František Hais a Hájek* in: *Listy z Unhošťska - vlastivědný zpravodaj Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti*, č.-. 23-24/1999, str. 24.

3. Historie stavby kapliček podél poutní cesty

V době mariánských svátků mohlo z Prahy vycházet západním směrem ze Strahovské (Říšské) brány hned několik procesí s různým cílem a to buď na Kajetánku k theatinům, kde stojí od roku 1665 kaple Panny Marie, poutní místo navštěvované hlavně o svátku Navštívení PM.²⁴ Vzdálenost cca 1 km od brány. Další procesí šlo na Bílou Horu, ke kostelu Panny Marie Vítězné.²⁵

Pro nás je ale důležité procesí do Hájku u Červeného Újezdu, toto místo je od Prahy vzdáleno cca 22 km. Procesí vycházející z některého z pražských kostelů směřovalo ke Strahovské bráně, kde opustilo pražské opevnění, které bylo v těchto místech dokončeno okolo roku 1692, včetně dostavby barokní brány a úpravy terénu před hradbami.²⁶ Zde, kousek za Strahovskou branou, se cesta rozdvjovala, a tady také stála a dodnes stojí první kaplička poutní cesty do Hájku. Jedna z cest sestupovala dolů k potoku Brusnice, vedla ke Kajetánce a dál do Břevnovského kláštera, druhá směřovala šikmo vzhůru a po průchodu kolem usedlostí Závěrka²⁷ a Tejnka pokračovala kolem Ladronky na návrší nad Motol a po hřebeni dál na západ, jižně míjela kostel PM Vítězné na Bílé Hoře a po dnešní Karlovarské šla stále západním směrem až do Hostivice, kde se za zámek stočila přes Litovice do Hájku. Je možné, že některá procesí na Bílou Horu šla ve stejnou dobu, tedy o významných Mariánských svátcích, po stejné cestě jako procesí do Hájku. Tato výše popsaná stará cesta byla přestavěna a vyvedena z města v přímém směru v roce 1828-1840. Byla nazývána Lipskou, dnes ulice Bělohorská. Pražské hradby se začaly bořit v roce 1875, kdy byly postupně zasypány i příkopy. Strahovská brána byla zbořena v roce 1898. V roce 1920 byl připojen Břevnov k Praze (spolu s ním sloučeno dalších 36 obcí).²⁸

²⁴ Pavel BEDRNÍČEK, *Obce vůkolní před branami měst pražských*, Praha 2006, str. 21-23.

²⁵ Julius KOŠNÁŘ, *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha 1903, str. 138-142. Patentem Josefa II. poutní místo v roce 1787 zaniklo, obnoveno bylo r. 1812. Košnár k roku 1903 uvádí, že procesí se nyní konají každý rok neděli po Nanebevzetí P.M., to je tzv. velká pouť, menší pak přichází na Navštívení PM a Narození Královny nebeské. Procesí do kostela PMV vycházejí z různých pražských kostelů – z kostela sv. Mikuláše, sv. Josefa, sv. Petra z Vršovic, Košíř, Břevnova a Bílé Hory. O kostele PM na Bílé Hoře více J. ROYT *Poutní místo Panny Marie Vítězné na Bílé Hoře*, Praha 1996 Z dobového obrázku uvedeného v knize je patrné, že cesta do Hájku vedla více jižněji, procesí k PMV z této cesty odbočuje a stáčí se širokým obloukem ve směru od západu do hlavního vchodu poutního objektu.

²⁶ Stará barokní Strahovská brána „pěkně malovaná“ stála původně v místech dnešní Komenského koleje za kasárnami. Nesla letopočet 1619 a znak zimního krále Fridricha Falckého v modré barvě. Při stavbě nového opevnění byla zastavěna do hradeb a východ z města byl přemístěn mezi 8. a 9. bastion. Bourání a objevení staré brány zaznamenal Leoš Karel Žižka ve své knize *Praha před osmdesáti lety*, Praha 1960, str. 151. Fotografie J. Eckerta, na které je zřetelně vidět obě brány uvádí kniha Vladimíra KUPKY, *Pražská opevnění* na str. 381.

²⁷ Je možné, že cesta Závěrkou přímo procházela, Závěrka byla mýtní stanicí. Bývala to klášterní vinice se zájezdní hospodou.

²⁸ Bohumil HÜBSCHMANN, Pavel JANÁK, Zdeněk WIRTH, *Jak rostla Praha II*, Praha 1940.

3.1. Stavba kaplí

Rok 1723 byl rokem 100. výročí založení Loretánské kaple v Hájku, ke kterému se dlouho dopředu chystaly velké oslavy a zřejmě už před rokem 1720 padlo rozhodnutí postavit 20 kapliček podél cesty z Prahy do Hájku. Dnes se už asi nedozvíme, kdo byl duchovním otcem této myšlenky. Lze se ale domnívat, že předlohou pro tuto cestu byla cesta Staroboleslavská, která vznikla v letech 1674 až 1680. Podél staroboleslavské cesty bylo postaveno 44 kapliček. Tehdy je financovalo asi třicet nejvýznamnějších šlechtických rodů. Dá se předpokládat, že staroboleslavská cesta byla pro hájeckou příkladem, ne-li přímo vzorem. O barokní cestě do Staré Boleslavi vyšla kniha Jana TANNERA *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi k nejdůstojnější rodičce Boží Panně Marii, čtyřicíti a čtyřmi krásnými stavuňky; podle počtu litanie Lauretánské titulum Václava, dědiče českého na smrt odjezdem, a potom těla přenešením posvěcená, nyní také malováním životem a zázraků jeho okrášlená...*, 1. české vydání, Praha 1679, 2. vydání Praha 1692, v němčině Praha 1680, latinsky Praha 1690. Citace literatury je převzata z článku M.E. Ducreux *Symbolický rozměr pouti...*²⁹. Každá z kaplí byla vyzdobena freskou, zpodobující ve třech pásmech, jejichž význam narůstá s blížícím se cílem cesty, erb a jméno donátora, jeden z obrazů Panny Marie, které byly v té době v Čechách uctívány a epizodu ze života a zázraků sv. Václava.³⁰ Obrázky v Tannerově knize vytvořil rytec Samuel Dvořák st. (zemřel 1689). Mezi kaplemi Staroboleslavské cesty byla jedna s vyobrazením Lorety v Hájku *Lauretana in Sylvuta* (na obr.č. 4). Byla to kaple s pořadovým číslem 21, stála v místech dnešního nádraží Kbely a zanikla při jeho výstavbě.³¹

---

²⁹ Marie Elizabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi* in: Český Časopis Historický č. 3-4/1997, str. 585-620. Cesta, tedy hlavně její erbovní galerie je popsána také v článku Pavla R. POKORNÉHO: *Zmizelá erbovní galerie* in: Heraldická ročenka 1999/2000, str. 72-126. Na str. 98 kaple s obrázkem Hájecké lorety, její popis je na str. 91..

³⁰ M.E. DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě .....*, str. 593.

³¹ J. DVOŘÁK, *Dvě pražské pozdně středověké cesty...* str. 147.

Obr. č. 4 *Lauretana in Sylva*, Hájecká madona z 21. kaple cesty do Staré Boleslavi, na rytině Samuela Dvořáka v Tannerově knize.

(Převzato z HR 1999/2000, str. 98).

Postavení kaplí na cestě do Hájku bylo schváleno a posvěceno pražskou arcibiskupskou konzistoří, která byla na žádost zakladatele Loretánské kaple Floriana Jetřicha Žďárského správcem klášterních financí. Proč bylo postaveno právě 20 kaplí? Tuto otázku se zatím nepodařilo z dochovaných záznamů o stavbě zodpovědět. Je třeba říci, že nevíme, kdo zhotovil návrh kaple(obr.č.5), který byl zakreslen v Pamětní knize kláštera A,³² která se dodnes nedochovala. S jistotou se však nedá tvrdit, že kaple byly podle tohoto návrhu skutečně postaveny.³³ Že byl dodržen jejich tvar a zakončení je dodnes patrné, ale zda bylo u všech dodrženo i navržené štukování, to se díky mnoha úpravám a opravám nedozvíme.³⁴

³² NA, fond ŘF, kniha 405, obsahuje soupis inventáře františkánského archivu z roku 1940, kniha se signaturou A je zde zapsána na str. 19.

³³ Kryštof Dienzenhofer a jeho syn Kilián Ignác budovali v letech 1709-1720 klášter v Břevnově – jaký vliv to mělo na stavbu kaplí, kdo je vlastně autor návrhu? Mohl by to být jeden z nich, Dienzenhoferové navrhovali a stavěli pro šlechtu, která vlastně výstavbu kapliček financovala. Dalším možným autorem je přímo autor fresek z kapliček, malíř Jan Ferdinand Schor, viz kapitola 3.2. Výzdoba, malíři.

³⁴ Alfréd SCHUBERT, *O kaplích zapomenuté poutní cesty* in: Památky Středních Čech č. 13/2/1999, str. 49.

Nikde se nezachoval žádný obrázek, žádná rytina, zobrazující některou hotovou kapli, natož celou cestu, tak jako se například dochovaly u Tannera Dvořákovy rytiny v případě poutní cesty Staroboleslavské. Stejně tak se nedochoval nákres fresek, které byly ve výklencích kaplí namalovány. Jejich písemný popis, včetně citace doprovodných nápisů lze nalézt v archivu hned několikrát.³⁵ Ke stavbě byl vybrán návrh s obdélníkovým tvarem výklenku, v literatuře je často uváděno, že byly postaveny ve vlašském stylu. Popis kaplí podle Zdenka WIRTHA zní takto „... Jsou to hranolovité hmotné vyzdívky, vpředu pilastry a ořímsovaným trojbokým štítem zdobené, na vrcholu mají kříž a po stranách kamenné podstavce s kulemi...“³⁶

Ve výklencích kaplí byly na omítce malby, znázorňující výjevy ze života Panny Marie a sv. Františka, doplněné latinskými nápisy s chronogramy. Chronogram byl na první a poslední kapli s letopočtem 1721. Proč zrovna 1721, když základní kámen byl položen v roce 1720, nevíme. Závěrečná část konceptu s návrhem, jakými náměty budou kaple vymalovány se dochovala v Národním archivu.³⁷ Je datována 28.června 1721, podepsána a odsouhlasena kvardiánem Doudlebským. Koncept začíná až kaplí č. XIV, začátek, asi dva listy, chybí. Přesný popis, jaké obrazy a nápisy kaple skutečně obsahovaly, je pak vepsán do Pamětní knihy B³⁸ i do Pamětní knihy Protocollum Conventus³⁹. Český popis toho, co bylo na obrazech, ale bez nápisů, je uveden v knize Antonína Podlahy *Poutní místo Hájek*.⁴⁰ Kaple byly ve výklenku nad římsou ozdobeny erby jednotlivých donátorů a hlavně patronů kaplí. Patronem první kaple směrem od Prahy byl pražský arcibiskup jako nejvyšší zástupce stavu duchovního v zemi. Dále už následovaly erby jednotlivých místodržících, tedy zástupců stavu panského a rytířského podle důležitosti jejich postavení v zemském úřadě mezi lety 1720 -1734. Proto na druhé kapli má znak hrabě z Vrtby, nejvyšší purkrabí, na třetí hrabě Nostic, nejvyšší hofmistr, na čtvrté hrabě z Valdštejna, nejvyšší maršálek a takto to sestupně pokračuje až ke kapli č. XII. Třináctá zůstala bez patrona, čtrnáctou zdobil erb magistrátu Starého města Pražského. Od XV. kaple se patrony stávají další zástupci šlechty, kteří již nezastávali tak významné úřady. Přehled všech patronů kaplí, popis jednotlivých výmalb a nápisů, které je doplňovaly, je uveden v kapitole č. 4 „ Popis a umístění jednotlivých kapliček.“

Podle Schuberta bylo architektonické řešení dodrženo určitě u kaple č. I., kdy bylo vystupující zdivo pilastrů provázáno se zdívkou původní. Při průzkumu ostatních dochovaných kaplí tyto prvky chybí, při pozdějších opravách buď bylo zdivo odstraněno, nebo nebylo těchto ozdobných prvků při výstavbě dále používáno.

³⁵ Více o pamětních knihách v kapitole 6.2. Pamětní knihy...

³⁶ Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kladenském*, Praha 1907, str. 32.

³⁷ NA, fond ŘF, karton 120, ič. 2628 – Kapličky při cestě do Hájků 1720 -1913.

³⁸ NA, fond ŘF, kniha 31, *Paměti konventu v Hájků 1671-1949*, na předsádce Archivum sub littera B.

³⁹ NA, fond ŘF, kniha 32, *Paměti konventu v Hájků*, Protocollum conventus 1749-1836.

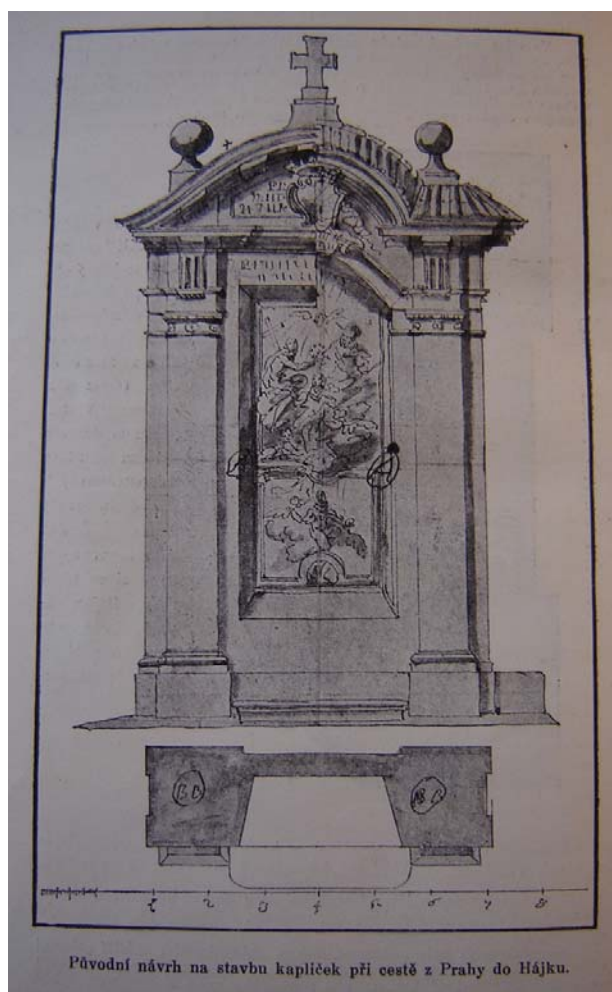
⁴⁰ A. PODLAHA, *Poutní místo Hájek...*, str. 33.

Co víme naprosto přesně je, kdo a kdy byl prvním dárce finanční částky na stavbu kapliček. V měsíci září 1720 je zapsán hrabě Černín částkou rovných dvě stě zlatých. Dárci nepřispívali jednotnou částkou, peníze se sbírali dlouho a ještě v roce 1727 nebyly zdaleka všechny náklady na výstavbu a výmalbu kaplí od donátorů vybrány.

Obr.č. 5

Reprodukce stavebního návrhu na postavení kaplí se dvěma variantami provedení je opakovaně uváděna v každé knize či článku, který se zabývá kapličkami při poutní cestě. Vždy se však jedná o reprodukci z Podlahovy knihy, protože Pamětní kniha hájecká A se nám nedochovala. Pro stavbu kaplí použit návrh vlevo.

(A. Podlaha : Poutní místo Hájek..., str. 32)

Původní návrh na stavbu kapliček při cestě z Prahy do Hájk.

Kaple se stavěly od léta roku 1720. Dochoval se zápis Pražské arcibiskupské konzistoře se zprávou o položení základního kamene .. *de prima capella...* ze dne 10. června 1720.⁴¹ V Národním archivu zůstal z roku 1720 sešitek čtvercového formátu, nadepsaný „*Notitia der jenigen zu denen auf der nach dem heiligen Waldl sonstn Hajeck genandt fühlrenden*

⁴¹ NA Praha, fond ŘF, karton 120, i.č. 2628.

Straßen neu zerbauen habenden Capellen bei Mir Geörg Ernest Hypsh abgeführten und Widerumb bezahlten geldern. Anno 1720 et Sequentibus „, založený v roce 1720 Jiřím Arnoštem Hypshem,⁴² (dále v textu uváděný pouze jako Notitia.), který obsahuje na všech sudých/levých stranách zápisy o příjmech od různých donátorů z řad šlechticů, duchovních a měšťanů. Na lichých/pravých stranách Notitia je pak chronologicky zaznamenán soupis výdajů na výstavbu. První výdaj je zaznamenán k datu 6. září 1720, kdy bylo kameníkovi zaplaceno 40 zlatých. V letech 1720 a 1721 šla většina vydání na kamenické a zednické práce a na lámání a převoz kamene. Po rozboru všech výdajů v Notitia jsem došla k názoru, že výdajové účty nebyly vedeny s dokonalou přesností, vydání se nezaznamenávala jmenovitě, většinou jsou použity pouze výrazy: kameníkovi, zedníkovi, za povozy, do cihelny, malíři apod. Jednou je dokonce na straně výdajů započítán příjem. Překvapivě vysoké částky, přes 850 zlatých, byly vyplaceny kvardianovi kláštera. Právě s ohledem na tyto vysoké částky se lze domnívat, že on platil výdaje za materiál, tedy především za kámen a vápno.

Obr.č. 6 Z tohoto pohledu na kapli č. IV.severovýchodně od Ladronky je patrné, že pro stavební materiál opravdu nebylo daleko.(AMP, sbírka fotografií, sig. I 4105, foto Bernau 1923.)

---

⁴² Tamtéž, nečíslováno. Hypsh jako apoštolský syndikus vedl účty v tomto sešitě až do roku 1724, kdy zemřel. Dále účty vede jeho nástupce Jan Michal Ham, který dovedl účty až do roku 1727.

Stavba kapliček se podle záznamů v Notitia protáhla až do června roku 1727, kdy byly vypláceny poslední částky malíři a zedníkovi. Ve skutečnosti pokračovala ještě déle. Je zřejmé, že se nepodařilo výstavbu, spíše tedy výmalbu, dokončit k oslavám 100. výročí založení Lorety v Hájku. Podle toho, že malíř dostával pravidelné částky ve výši 30ti zlatých víme, že v době největších oslav v létě 1723 bylo vymalováno pouze 12 kaplí. Podle soupisu příjmů a vydání skončila stavba schodkem 828 zlatých. Kdy a jak byly peníze dorovnány nebylo zaznamenáno. Podle propočtu na lístku vloženém do sešitu Notitia byla vypočtena částka nákladů na jednu kapli ve výši 220 zlatých. To souhlasí i s mými výpočty, které jsem počítala podle výše zmíněného sešitu Notitia. Zde vyšla částka 216 zl na kapli.⁴³ Výdaje šly na zedníka, kameníka, stavebního mistra, malíře, tesaře, vazače, na barvy, na povozy, lámání kamene, na cihly. Zápisy jsou vedeny pouze na materiál a řemeslo, někdy, bohužel velmi zřídka, jsou příjemci konkrétně jmenováni. Biskup Podlaha ve svém díle *Posvátná místa*⁴⁴ uvádí že: *...zedník František Fortin obdržel 50 zl. za každou kapli, za všechny tedy 1000 zl., kameník Herstorff obdržel za každou 70 zl., úhrnem tedy 1400 zl., malíř Schar (Schor?) obdržel za každou 30 zl., tedy celkem 600 zl. ...* Odvolává se zde na Pamětní knihu klášterní A, str. 171, kniha se nedochovala. Dochovaly se kvitance, jak Fortinova, tak Herstorfferova (resp. jeho ženy).⁴⁵ František Fortin byl stavební mistr, který potvrzuje dne 12. ledna 1723 převzetí částky 1000 zlatých za dvacet kaplí, vyplacených podle smlouvy s kvardiánem Hájeckého kláštera Václavem Doudlebským. Peníze přijal od pana Jiřího Arnošta Hypše a ujišťuje, že další pohledávky nemá. Zároveň se v této kvitanci zavázal poskytnout do budoucna pro malíře jednoho tovaryše, který *...bude natahovati štuky a bíliti...* Dále se dochovalo potvrzení vdovy po kamenickém mistru Frantzovi Herstorfferovi, která potvrzuje, že dne 20. dubna 1723 bylo zapláceno celkem 1400 zlatých od kláštera Hájeckého. Stalo se tak na základě kontraktu s urozeným panem Jiřím Hypšem z kláštera Hájeckého. Kontrakt byl uzavřen na částku 70 zl. za kapličku. Stvrzeno pečeti a podpisem paní Magdaleny Stehlíkové, ovdovělé Herstorfferové. Svědkem, který svým podpisem a pečeti převzetí a doplacení částky stvrzuje, byl Franz Fortin, mistr zednický. Kameník tak před svou smrtí dokončil sekání pískovcových částí všech dvaceti kaplí a správce financí Hysch jeho práci doplatil. Z výše uvedeného vyplývá, že v roce 1723 kaple stály v hrubé stavbě, ale pak se ještě dlouho, více jak deset let, dokončovaly, a to hlavně výmalba, především zobrazení erbů jednotlivých

---

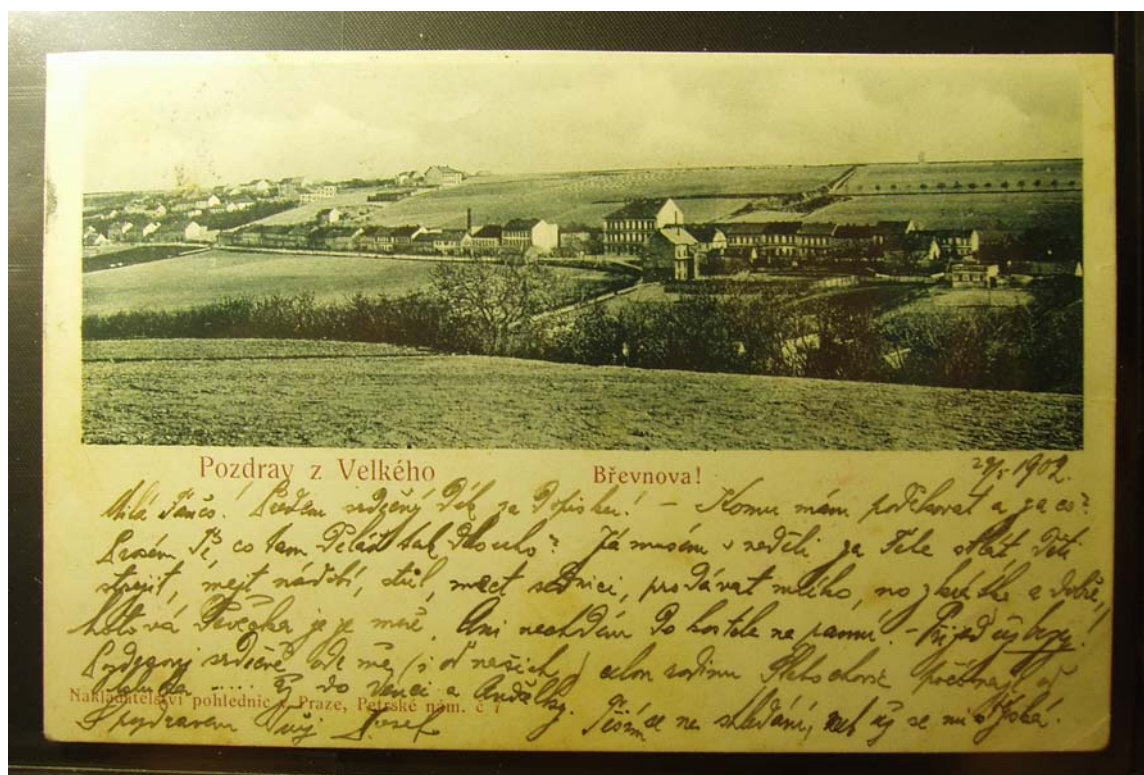
⁴³ V některých knihách s popisem kláštera a jeho kapliček se mylně uvádí částka 200 zlatých s tím, že těch 20 byla nadace na jejich opravu. Nevychází to. (např. Z. WIRTH, *Soupis památek...*, A. PODLAHA, *Posvátná místa*. a překvapivě i klášterní *Pamětní kniha* uvádí 200+20 zl...).

⁴⁴ Antonín PODLAHA, *Posvátná místa Království Českého*, díl VII. str.254.

⁴⁵ NA, fond ŘF, karton 120, ič. 2628.

dobrodinců. Malíře platí syndikus kláštera ještě v roce 1727. Kaple byly stavěny z opuky, která se těžila v jejich bezprostředním okolí, také pro pískovec se nemuselo daleko. Částečně bylo při stavbě kaplí použito cihel, v účtech se objevují platby předávané do cihelny, v jednom případě do cihelny Staroměstské. Tato musela dodávat cihly na stavbu prvních kaplí směrem od Prahy.

Byly okolo kaplí vysázeny stromy a jaké? Asi ano, protože dávaly stín, poutníci se mohli při svém zastavení uchýlit při modlitbách do stínu. Bývalo dobrým zvykem u těchto staveb; kapliček, Božích muk a křížů stromy vysazovat, sloužily také jako orientační bod v krajině. Cesta do Hájků na počátku 18. století nevedla pouze po vyprahlé pláni, jak by se dnes zdálo, ale také hustým lesem. Pouze v těsné blízkosti Prahy byly stromy před hradbami vykáceny z důvodu dobrého výhledu a obrany.

Obr. č.7 Na fotografii z r.1902 stromy nejsou, cesta do břevnovského kopce na pláň musela být po sluníčku dost utrpením. Na obzoru je vidět kaple č. III, dnes stojící v zahradě vily v ulici U Ladronky. (pohlednice je ze soukromé sbírky pana Pavla Šauera)

3.2. Výzdoba, malíři

Jan Ferdinand SCHOR ,1686-1767.

Antonín Podlaha uvádí u jeho jména ještě v závorce s otazníkem jméno Schar, podle zápisů v Notitia se jedná skutečně o malíře Schora, který je zde vypsán plným jménem ke dni 29.července1721, kdy přebírá první platbu za malbu kaplí ve výši 30ti zlatých. V roce, kdy začíná malovat kapličky, už má za sebou výzdobu Michnova letohrádku v pražské ulici Ke Karlovu (dnes známější pod jménem Amerika), který stavěl K.I. Diezenhofer.⁴⁶ Je zajímavé, že s malířem se nedochovala žádná smlouva, ani žádná jeho kvitance, tak jak se zachovala u mistra kamenického a zednického. Podle vysoké sumy za malbu se dá předpokládat, že s ním smlouva o zakázce sepsána byla, pouze se nedochovala. Schor musel mít k ruce ještě další malíře, pomocníky na dekorace. Výklenky kaplí byly vymalovány a vyzdobeny celé, tedy i po stranách niky pestrými vzory, tak, jak to bylo v baroku obvyklé. Ještě v roce 1997 bylo možné tuto bývalou výmalbu vidět v kapli č. X u Karlovarské silnice. Nyní je tato kaple nově opravena.

Obr.č.8 Zbytky malby na boční straně výklenku kaple č. X . (Foto autorka, 1997)

Jan Ferdinand Schor byl mimo jiné i architektem, inženýrem profesorem v Praze, autorem fortifikačních návrhů a regulačních úprav vltavské kaskády. Také byl na žádost arcibiskupa Ferdinanda Khuenburgu, tedy patrona a donátora kaple č. I, autorem sedmi velkých plánů na dostavbu chrámu sv. Víta a namaloval velkou fresku na jeho průčelí.⁴⁷ Teoreticky tedy mohl být autorem návrhu kaplí.

⁴⁶ Prokop TOMAN, *Nový slovník čsl. výtvarných umělců II.*, Praha 1950, str. 435. Schor působil v Praze jako malíř od roku 1713, od roku 1727 učil na technice architekturu, je možné, že návrh kaple je také jeho práce. Ulrich THIEME, Felix BECKER, *Algemeines Lexikon der bildender Künstler von der Antike bis zur Gegenwart XXX*, Leipzig 1936, str. 262. Ani jeden z těchto lexikonů neuvádí Schora jako malíře kapliček vedoucích z Prahy do Hájku, ani nezmiňuje, že by pracoval pro františkány.

⁴⁷ *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, ed. Pavel Vlček, Praha 2004, str. 591.

V účetních zápisech Notitia je uveden jménem ještě jeden malíř. V roce 1727 obdržel částku 20 zlatých Carl MORAWITZ.⁴⁸

Výmalba kaplí, resp. erbů donátorů a patronů nebyla dokončena ještě v roce 1733, v té době nebyly ještě vybrány všechny peníze na stavbu kaplí, viz následující kapitola.

3.3. Donátoři a patroni jednotlivých kaplí

Prvním existujícím dokladem, který přiřazuje donátora či patrona ke každé kapličce je kniha s názvem *Fundatores & Patroni ...*⁴⁹ Zde lze dodnes nalézt nádherně barevně vyvedené a pravděpodobně některým z františkánů podle obrázků v jednotlivých kaplích překreslené erby. Strany knihy nejsou číslovány, pouze jednotlivé erby podle pořadí, jak šly kaple za sebou ve směru od Prahy. Datace je uvedena tužkou k r. 1721. Tento letopočet je chybný, doplňován je pravděpodobně někdy na konci 19. století, včetně poznámek o chystaných opravách a o chybějících kaplích. Letopočet nesouhlasí hlavně proto, že v roce 1721 ještě nebylo rozhodnuto o všech patronech. V té době bylo v sešitě Notitia zapsáno pouze prvních šest dobrodinců, kteří odevzdali své peníze na výstavbu kaplí. Dalším důkazem, že kniha vznikla později je listina z roku 1733.⁵⁰ Je vydána českým provinciálem řádu františkánů v Jindřichově Hradci dne 30. srpna a kromě toho, že vyslovuje souhlas s uložení částky 4000 zlatých na úrok, který bude sloužit na opravu a údržbu kaplí poutní cesty, také pověřuje hájeckého kvardiána, aby zajistil finanční prostředky na zbývající kaple od vážených rodin či jiných dobrodinců. V přehledu Fundační komise je skutečně tato částka zapsána v letech 1760-1773.⁵¹ Z výše uvedeného je jasné, že kaple byly domalovány až po roce 1733. Podle uvedených úřadů a hodností zemských úředníků musela vzniknout kniha *Fundatores & Patrones* do roku 1734.⁵²

---

⁴⁸ P. TOMAN, *Nový slovník čsl. výt. umělců...* tohoto malíře neuvádí, ani v žádných jiných přehledech o umělcích o něm není žádná zmínka, zřejmě se jednalo o malíře regionálního. Malíř Karel Josef Moraviny pracoval na výzdobě zámku v Hostivici, při jeho přestavbě v roce 1734 pro arcivévodkyni Toskánskou. Viz: Alfréd SCHUBERT, *O kaplích zapomenuté poutní cesty...*, str. 50. Patrně se jedná o stejného malíře. Ten mohl také dokončit výmalbu kaple č. XV., kterou zaplatila arcivévodkyně Toskánská v roce 1737.

⁴⁹ NA, fond ŘF, kniha 215 : *Fundatores & Patroni viginti capellarum, Praga ad Sacram Sylvam ducentium, cum eorundem infignibus, & inscriptionibus*. Nečíslováno.

⁵⁰ NA, fond ŘF, karton 120, ič. 2628.

⁵¹ NA, fond České gubernium -Fundační komise, karton 405, ič. 766, sign. T 4-1.

⁵² Tehdy vystřídal v úřadě nejvyššího purkrabího Jana Josefa z Vrtby (patrona kaple č. II) hrabě Jan Arnošt Antonín Schaffgotsch, který je v knize *Fundatores* uváděn ještě jako nejvyšší komoří a patron kaple č. V.

V knize jsou nakreslené kolorované erby, uvedeni jsou jmenovitě dobrodinci, včetně celých titulů a hodností, které v té době zastávali. V několika případech se jedná i o erby jejich manželek. U každého erbu je také uvedeno, jaký nápis byl v kapli k obrázkům ze života Panny Marie a sv. Františka vymalován. Mezi nápisy je v knize vynecháno volné místo, dost prostorné na to, aby sem byl dokreslen náčrt jednotlivých obrazů poutní cesty. K jejich doplnění ale již bohužel nedošlo. Ve stejném pořadí, jak jdou donátoři a patroni za sebou v této knize, jsou uvedeni v Melicharových Pamětech. Tady ale dochází do budoucna k zavádějící informaci, protože Melichar píše že : „...kapličku první vystavěti dal...“ O patronech už ani slovo. Melichar to uvádí jako definitivu, ačkoliv to neodpovídá soupisu příjmů v sešitě Notitia. Jiné záznamy o dobrodincích se nedochovaly, obě dochované pamětní knihy o jednotlivých patronech ke kaplím mlčí, pouze v Pamětní knize B je jako jediný zmíněn arcibiskup. Melicharova informace o dobrodincích, na jejichž náklady byly kaple vystavěny se opakuje v obou knihách A. Podlahy i knize J. Košnáře⁵³. I všichni další autoři, kteří píšou o poutní cestě, stále dokola opakují to stejné.

Obr. č.9 Erb v kapli č. VII, hraběte Šlika a jeho manželky, vymalovaný v knize *Fundatores & Patrones* (NA, fond ŘF, kniha 215)

Skutečný soupis donátorů, dobrodinců či snad fundátorů, kteří přispěli na stavbu kapliček je velice zajímavý. Nejen tím, že se peníze scházely velmi pomalu, ale i tím, že jména

⁵³ J. KOŠNÁŘ se odvolává na Holubovi *Paměti farnosti u sv. Markěty v Břevnově*.

donátorů , uvedených v sešitu Notitia na straně příjmů úplně nesouhlasí s pozdějšími soupisy donátorů v další literatuře (Melichar, Podlaha, Košnář). Vzhledem k těmto odchýlkám byli do této práce zapsáni všichni dárci jmenovitě, chronologicky za sebou, tak jak jsou zapsáni. Připojeno je datum (daru nebo zápisu?) včetně částky, kterou přispěli :

hrabě Černín, září 1720,	200 zl.
pan Jiří Stanislav Bubák (Buback), říjen 1720, ⁵⁴	210 zl.
hrabě František Šlik, listopad 1720,	210 zl.
hraběnka Bredová, listopad 1720,	110 zl.
hrabě Jan Josef Ant. Valdštejn s manželkou, prosinec 1720,	210 zl.
skrze pana kvardiana, 17. února 1721,	10 zl.
od arcibiskupa, 24.dubna 1721, ⁵⁵	210 zl.
hrabě Nostic, 31. května 1721,	400 zl.
od Staroměstského magistrátu, 4. srpna 1721,	210 zl.
od nejvyššího purkrabího, 19.8.1721, ⁵⁶	205 zl.
hrabě Damian ze Šternberka, 27. října 1721,	220 zl.
hrabě Schafgottsch, 18. února 1722,	210 zl.
hrabě Leopold z Trautmannsdorfu, 1. června 1722,	15 zl.
hrabě de Clari z Teplic , 15.července1722,	110 zl.
hrabě Filip de Clari, 19.července 1722,	110 zl.
J. von Goltz, 12. září 1722,	220 zl.
general von Sickingen, 10. října 1722	220 zl.
hraběnka Lobkovicová, 21.srpna 1725	220 zl.
František Arnošt hrabě z Valdštejna, 5.března 1727	200 zl.

Seznam dárců je opatřen dvěmi doplňujícími poznámkami :

První najdeme za zápisem z 10. října 1722, jsou tu uvedena ještě tato jména „...*nastie Fürstenberg, juniores Waldsteini, Familia Khynsky...*“ Jedná se o rodiny, či jejich příslušníky, o kterých se uvažovalo, a patrně se s nimi již i jednalo o příspěvku na stavbu kaplí, ale ještě nebyly z jejich strany složeny žádné peníze. Druhou poznámku najdeme na konci vyúčtování, které dokončil 14. srpna 1724 Jiří Arnošt Hysch, který píše, že na výstavbu těchto dvaceti kaplí se našlo 15 dobrodinců, dvě jsou postaveny jeho Excelencí hrabětem

⁵⁴ Pan Jiří Stanislav Buback byl pravděpodobně pražským měšťanem, v žádném soupisu osobností 18. století se jej zatím nalézt nepodařilo. Možná má souvislost s Černínem, protože hrabě Černín je donátorem a patronem dvou kaplí, ačkoliv v seznamu plátců je jeho rodina zastoupena pouze jedenkrát.

⁵⁵ Jedná se o Ferdinanda hraběte Khuenburga, arcibiskupem byl v letech 1713 – 1731.

⁵⁶ Jedná se o Jana Josefa z Vrtby, nejvyšším purkrabím byl v letech 1712-1734.

Bredou. A tak je třeba ještě vyprosít u dobrodinců na tři kaple, na každou á 220 zl. Hrabě Breda měl od roku 1697, kdy koupil Červený Újezd, patronát nad klášteřem, proto zřejmě ty dvě kaple. Z výše uvedeného soupisu je jasné, že se do března roku 1727 našli pouze další dva dobrodinci. Bylo sice vypočítáno, že náklad na každou kapli bude 220 zlatých, možná se i počítalo, že zbude na jejich údržbu nějaký fond, ale ... Vzhledem k tomu, že fond na údržbu skutečně existoval, musel být konzistoři založen z jiných finančních zdrojů.

Porovnáme-li soupis donátorů v Notitia se soupisem v knize *Fundatores & Patrones*, zjistíme, že nám přebývá jméno pan Jiří Stanislav Bubák a hrabě Leopold z Trautmannsdorfu. Ti již své erby mezi donátory nemají. Naopak k donátorům s erby přibyla Anna Marie velkovévodkyně Toskánská. Ta kupuje panství Litovice v roce 1732. O její splátce najdeme poznámku tužkou na rukopise s názvem *Kapličky vedoucí do Hájku ...*“ *Poslední 15. kaple splácena v r. 1737 od arcivévodkyně Toskánské at 220 zl. a konečně 13. kapli zapravil syndikus z peněz Lorety se 180 zl. a těchto 400 zl. uloženo na opravování kaplí (Účty Lorety 1737 Dec.) Do tohoto roku 1738 Loreta o vydržování kaplí pečovala bez náhrady. 1755 tento kapitál byl pod úroky 50/ů stavů českých na-...*“⁵⁷ Dál vpisek psaný tužkou nepokračuje. Kdo vpisky do rukopisu udělal nevíme, patrně některý z historiků, který se zabýval historií klášteřa. Rukopis i poznámky by bylo třeba podrobit důkladnějšímu srovnání s rukopisy Z. Wirtha či A. Podlahy. Tato poznámka konečně potvrzuje domněnku, že na kaple se vybíralo dlouho a vysvětluje, proč XIII. kaple nemá žádného patrona.

O rekonstrukci erbovní galerie se pokusil Pavel R. Pokorný v článku *Zmizelá erbovní galerie II. Erbovní donátoři kaplí poutní cesty z Prahy do Lorety františkánského klášteřa v Hájku u Unhoště*.⁵⁸ Z jeho článku je patrné, že knihu *Fundatores & Patrones* z Národního archivu pro svou práci nepoužil, v celém článku z ní necituje, jeho popis některých erbů neodpovídá skutečnosti v knize vyobrazené. Zároveň se autor domnívá, že donátoři pro jednotlivé kaple byly již definitivně vybráni v roce 1727, ačkoliv je jisté, že výběr donátorů a peněz na stavbu kaplí nebyl dokončen ještě v roce 1733.

---

⁵⁷ NA, fond ŘF, karton 118, ič. 2618.

⁵⁸ Pavel R. POKORNÝ, *Zmizelá erbovní galerie II. Erbovní donátoři kaplí poutní cesty z Prahy do Lorety františkánského klášteřa v Hájku u Unhoště*, in : Heraldická ročenka 2007, str. 35-44.

4. Popis a umístění jednotlivých kapliček cesty

Následuje podrobný popis jednotlivých kaplí, včetně těch nedochovaných, tak, jak se je podařilo v pramenech dohledat. Kaple jsou číslována od I. do XX. , stejně jako jsou číslovány v obou dochovaných Pamětních knihách z Hájku, přičemž číslo I. je k Praze nejbližší. Ke kaplím se bohužel nedochoval žádný ikonografický pramen, a to kupodivu ani k jejich druhé, tzv. plechové výzdobě. Máme pouze fotografii zhotovenou před rokem 1907, viz obr. č. 15 a foto z roku 1943, viz obr.č.18. Při určování místa, kde byly dnes již chybějící kaple po cestě z Prahy do Hájku postaveny, jsem vycházela především z dostupné literatury, hlavně z článku Jiřího Dvořáka *Dvě pražské pozdně středověké cesty*.⁵⁹ Dvořák uvádí ve své práci tabulku s přehledem kaplí z různých pramenů a to z I. mapování 1780-83, Indikačních skic z roku 1840, III. mapování 1839-40 a bohužel blíže nespecifikovaného Plánu okolí Prahy. V přehledu z roku 1973 je chyba, kaple č. III stále stojí.⁶⁰ Tabulka uvádí vzdálenosti mezi jednotlivými kaplemi v kilometrech, odhadnuté na základě zápisů v Indikačních skicích. Dalším vodítkem byly články Tomáše Čechtického v týdeníku Týden⁶¹ a Alfréda Schuberta ze sborníku *Zahrada-park-krajina*.⁶² Pro snadnou orientaci použito schema a/ - d/ u každé kaple, podle níže uvedeného rozpisu :

a/ umístění kaple.

b/ zjednodušený popis obrazů v kapli (mariánský cyklus a život sv. Františka) podle knihy Antonína Podlahy⁶³, první je obraz mariánského cyklu, druhý ze života sv. Františka.

c/ Nápis uvedené v kaplích v české verzi (původní byly v latině), přepis je z knihy františkána Jindřicha Erazima Vitáska *Hájecké okolí*.⁶⁴ Text je opět v pořadí podle umístění, nahoře text k mariánskému cyklu, dole ke sv. Františkovi.

d/ donátoři a patroni podle pořadí v knize *Fundatores & Patrones*.⁶⁵

e/ současný stav kaple.

---

⁵⁹ Jiří DVOŘÁK, *Dvě pražské pozdně středověké cesty* in : Historická geografie 11/1973, str. 139-159.

⁶⁰ Dvořák zjistil, že na indikační skice z r. 1840 kaple uvedena není, z toho tedy vychází i v roce 1973, kdy píše zmíněný článek. Autor cestu zřejmě celou neprošel, tedy kapli č. III nenašel. Interval vzdáleností mezi kaplemi odečítá na indikačních skicích a tak mezi prvními třemi kaplemi počítá průměr.

⁶¹ Tomáš ČEHTICKÝ, *Poutní cesta v zubech času* in : týdeník Týden 24/2003, str. 36.

⁶² Alfréd SCHUBERT, *O kaplích zapomenuté poutní cesty* in: Památky Středních Čech č. 13/2/1999, str. 46-50.

⁶³ Antonín PODLAHA, *Poutní místo Hájek...* , str. 33.

⁶⁴ Jindřich Erazim VITÁSEK, *Hájecké okolí*, Praha 1870, str. 28 a násl. Autor sám popisuje, že *...nápis tyto jsou na mnoha místech tak nečitelné, že pisatel při vši své péči nemohl se dopídití všady pravého čtení a podává dle toho také takový překlad...* Vitásek byl františkán, žijící přímo v klášteře v Hájku. Tedy je zvláštní, že pro překlad nápisů z kaplí nepoužil jako podklad knihu *Fundatores & Patroni*, či některý z přepisů, zapsaný v klášterních pamětních knihách a poznamenává, že nemohl se dopídití ?

⁶⁵ Jména osob byla přesněji určena pomocí knihy Petra MAŠKA *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, od Bílé hory do současnosti* a také podle článku Františka ROUBÍKA *Místodržitelství v Čechách v letech 1577-1749* in SAP, roč. XVII, č. 2. str. 539-603.

Kaple č.I.

a/ Dlabačov – proti hotelu Pyramida na začátku ulice Gymnastické

b/ *Vyobrazení Hájku, nad nímž zobrazení dva andělé nesoucí Loretánský domek. Jako jediná ze všech kaplí má v popisu v Pamětní knize B zmíněného donátora arcibiskupa Ferdinanda hraběte Khuenburga.*

c/ *Dům loretánský první v našich krajích postavený zázraky se stkví.*

Jděte poutníci, Matku a syna pozdravujte, vždyť oba ušlapanou značí Vám stezku!

d/ arcibiskup pražský František Ferdinand hrabě Khuenburg.

e/ opravena v roce 2001.

Obr. č.10 Kaple č. I.- stav v r.1943 (*AMP, sbírka fotografií, sg. I 4129, autor Alexander 1943*).

Obr. č.11 a po zrestaurování vnitřní malby v r. 2001 (*foto autorka v r. 2009*).

Kaple č. II

a/ názory na její umístění se liší. Podle Dvořáka stála blízko místa, kde do ulice Za Strahovem ústí ulice U dvora. Podle místních obyvatel soustředěných do sdružení Tejnka stála blíže křižovatky Za Strahovem a Nad Tejnkou. Dokonce zde ukazují kůlnu, jejíž zeď tvoří bývalá část kaple, protože je z opuky. To ale není směrodatné, tady jsou z opuky všechny stavby, jiný materiál se tu ani nepoužíval. Otázkou je, jak vypadal terén před třemi sty lety, kudy vlastně

cesta procházela ? Ani srovnání z historickou mapou nepomohlo, je tu terénní zlom, cesta jej z obou stran obcházela.

b/ *Očekávání narození Panny Marie Joachimem a Annou.*

Opat Joachim O.S.B. předpovídá narození sv. Františka.

c/ *Raduj se s Joachimem, neplodná ne více Anno! Dcera, kterou porodíš, má poroditi Boha.*

Po stu letech přijde muž ten na svět, Tak prorokoval otec Joachim.

d/ hrabě Jan Josef z Vrtby, nejvyšší purkrabí (od r. 1712 – do smrti v r. 1734) rytíř řádu zlatého rouna (od r. 1722).

e/ nedochovala se.

Kaple č.III.

a/ V oplocené zahradě rodinného domu č.769/36 v ulici U Ladronky.

b/ *Neposkvrněné početí Panny Marie.*

Sv. František obklopený klečícím zástupem svých duchovních synův.

c/ *Osidla strojil neopatrnému Adamu had, jediná však Panna potřela hlavu jeho.*

Když se mu zalíbilo zachovat Marii od pádu, proč bych pochyboval o něm, jemuž to možno.

d/ Antonín Jan hrabě z Nostic, nejvyšší hofmistr od r. 1708 do r. 1732 ?.

e/ opravena v roce 2002.

Kaple č. IV.

a/ Severovýchodně na dohled od usedlosti Ladronka.

b/ *Narození P. Marie a v pozadí jakoby v mlhách narození Pána Ježíše.*

Narození sv. Františka.

c/ *Rodí se k rodění, nevědouc o všeobecném porodu, Marie předchází jak jitřenka dnu.*

Pastýři budoucího stáda, Františku, již v chlévě se rodí, tvoje milené ovoce.

d/ Jan Josef hrabě z Valdštejna, nejvyšší maršálek (od r. 1720 do jeho smrti v r. 1733), s manželkou, kniha zobrazuje oba dva erby (dále dva erby).

e/ opravena v r. 2002.

Kaple č. V.

a/ Na Vypichu v ohybu silnice Kukulova, dnes stojí zády ke komunikaci.

b/ *Tříletá P. Maria uvedena do chrámu, aby Bohu sloužila.*

Sv František odkládá před biskupem Asisským světský šat svůj a zřiká se světa.

c/ *K úctě jména vedena jest od mladosti, neboť veškerý život zasvěcen byl Bohu.*

Zdráv buď zrozenče zemský ! dobré jsi konal, vím, že nebeského syn jsi otce!

d/ Jan Arnošt Antonín Schaffgotsch, nejvyšší komoří od r. 1721, s manželkou (dva erby).⁶⁶

e/ opravena v roce 2002.

Kaple č. VI.

a/ Malý Břevnov, Bolívarova ulice.

b/ *Panna Maria zasnoubena se sv. Josefem.*

Sv. František skládá slib v ruce Innocence III. A tak sebe a syny své zasnubuje Bohu.

c/ *Nebyla´s zasnoubena muži Panno, Však počala jsi bez muže.*

Své žáky zaslubuje Bohu, tak Božská láska podmaní si srdce

d/ František Josef hrabě Černín z Chudenic, nejvyšší číšník, nejvyšší dvorský sudí od r. 1721 do jeho smrti v r. 1733

e/ opravena v roce 2002.

Kaple č. VII.

a/ stála v Malém Břevnově, podle zpráv z r. 1910 v zahradě u čp. 155 „v Břevnovku“, na západním konci ulice Na břevnovské pláni.

b/ *Zvěstování Panny Marie.*

Sv. František dostává na přímlovu Panny Marie od Pána Ježíše odpustky porciunkule.

c/ *Jak uslyšela Panna pozdravení z úst Gabriele, počalo se velké dílo naší spásy.*

Pozdravením Matky dáno jest odpuštění světu.

d/ František Josef hrabě Šlik, president komory a tajný rada, s manželkou (dva erby).

e/ zbourána v listopadu 1910.

Kaple č. VIII.

a/ Karlovarská silnice, vpravo cca 200m před odbočkou k Bílému beránku.

b/ *P. Maria pozdravuje sv. Alžbětu.*

Sv. František se setkává a pozdravuje se se sv. Dominikem .

c/ *Navštíví Alžbětu pokorná přítelkyně Maria, kéž by i nás, své sluhy, navštívila!*

Vznešení bratří ve slavný vstupují spolek. Běda světa hříchům tvým!

d/ Jan Filip hrabě Sickingen, generál, vojenský velitel Prahy, s manželkou (dva erby).

e/ v roce 2009 zahájena oprava.

---

⁶⁶ Schaffgotsch se stal po smrti hraběte z Vrtby nejvyšším purkrabím, v knize *Fundatores ..* je uváděn ještě jako nejvyšší komoří. Kniha tedy vznikla před rokem 1734.

Kaple č. IX.

a/ v místech odbočky ulice Drnovské do Ruzyně.

b/ *Narození Páně.*

Sv. František přijímá Jesulátko z rukou P. Marie.

c/ *Vizte, jaká matka ! jakého syna dala světu! Sama nemá sobě rovné, ni on podobného.*

Přijmi, Františku, útlé děcko; chceť spočinouti v milém klínu.

d/ Antonín Jan hrabě Nostic, nejvyšší hofmistr (donátorem a patronem i kaple č. III).

e/ zbořena, žádný pramen neudává kdy ⁶⁷

Kaple č.X.

a/ Karlovarská silnice , vpravo před sjezdem na křižení pražského okruhu a staré Karlovarské výpadovky.

b/ *Klanění se sv. Tří králů.*

Sv. František rozesílá bratry své hlásati evangelium.

c/ *Tobě zaslíben obětovati budu myrhu, se serafem hoře zlaté přináším dary.*

Odkud mudrci přichází, dítě odesílá, aby světlo evangelia od temnosti osvobodilo svět.

d/ František Josef hrabě Černín, stejně jako u kaple č. VI., tentokrát s manželkou (dva erby).

e/ nově opravena 2009.

Kaple č. XI.

a/ u staré karlovarské výpadovky, kousek za podjezdem pod pražským okruhem. Místní název U Strnada. To ale není její původní stanoviště, kaple byla již přestavěna. ⁶⁸

b/ *Očišťování Panny Marie.*

Sv. František válí se v trní, aby čistotu zachoval.

c/ *Jasnější jest sněhu, proč tedy očišťování? Zda život čistý jak její poskytnut bude mně?*

Co Františku krvi svou barvíš lesní pláň, bodavé trní nese ti rudé růže.

d/ bratři hrabata František Karel z Clary-Aldringen, nejvyšší lovčí (v letech 1727-1732)

a Jan Filip z Clary-Aldringen, místodržící (od r. 1738)

e/ ještě stojí, zavřena do dřevěného bednění.

---

⁶⁷ V knize *Fundatores & Patroni* je u této kaple tužkou poznámka „, v poli, odvrácena od cesty“. není známo, kdy a kdo pravděpodobně na konci 19. století do této knihy poznámky k jednotlivým kaplím a jejich stavu udělal.

⁶⁸ Nyní je celá z cihel, doplněna původními kamennými prvky . Je nižší než ostatní kaple a jako jediná je obrácena výklenkem na sever. Zbortila se na konci 19. století, viz poznámka v knize *Fundatores & Patroni*. Je zde poznamenáno, že je odvrácena od cesty ! Kdy byla přestavěna se nepodařilo dohledat, snad v souvislosti s úpravou retenčních nádrží Strnad a Jiviny na Litovickém potoce a s tím související překládkou silnice.

Obr. č. 12 Kaple č. XI., stav v roce 1997.

Z obrázku je zřetelné, že je kaple nižší a celá z cihel (foto autorka).

Kaple č. XII.

a/ karlovarská silnice, vpravo mezi odbočkami do skladového areálu

b/ *Útěk do Egypta.*

Sv. František ubírá se do Egypta, aby tam kázal před sultánem.

c/ *Utíká do Egypta, jenž sám obsahuje celý svět. Ach, kolikrátě hřeším, prcháš Kriste ode mne!*

Cestuje do Egypta kázat na dvoře sultánově, radí národům egyptským k obrácení.

d/ Jan František Goltz (Golč), purkrabí kraje hradeckého od r. 1720.

e/ stojí neopravena⁶⁹

Kaple č. XIII.

a/ těsně za železniční tratí , pod jejím náspem na začátku Hostivic

b/ *Ježíšek v domácnosti dlí s P. Marií a sv. Josefem.*

Sv. František a sv. Klára rozjímají spolu o věcech Božských.

c/ *Jest člověk, který Bohem jest, ale co Otec není; Jest Panna a matka, to nejsvětější Trojice.*

---

⁶⁹ Pověsti o tom, že kaple byla opravena na příkaz shora poté, kdy se mocipán při cestě autem okolo kaple zhroutil nad jejím stavem, je nepravdivá. V kapli jsou stále zřetelné otvory po plechových obrazech, které byly odstraněny někdy po II. světové válce.

Hoří nadšením otec František, nadšena jest dcera Clara.

d/ Bez erbu, místo něj vymalován znak Nejsvětější trojice – oko Boží. Nápis k tomu : Božská prozřetelnost Synova a zbožnost Matčina. Kaple neměla žádného donátora, zaplácena byla z peněz Lorety, viz kapitola 3.3.

e/ stržena úmyslně v 60tých letech.⁷⁰

Kaple č. XIV.

a/ Za křižovatkou ul. Československé armády a Litovické, u domu čp. 669

b/ *Dvanáctiletý Ježíš uprostřed učitelův a zákoníků ve chrámě.*

Papež ve snách zří, kterak sv. František podpírá basiliku Lateránskou, hrozící sesutím.

c/ *V chrámě našli Tě, Kriste, rodičové Tvoji, v chrámě chceš, bychom Tě vzývali, dobrý Bože.*

Kdožby upíral, že František pevným jest sloupem? Vždyť Lateránské udržuje brány.

d/ Magistrát Starého města pražského.

e/ Zbořena v roce 1878 při stavbě domu č. 49 (dnes čp. 699) Podle této kaple bylo celé pole nazváno „U litovické kapličky“.⁷¹

Kaple č. XV.

a/ Litovice, blízko křižení ulic Litovická a Sportovců.

b/ *Ježíš loučí se se svou Matkou, aby nastoupil utrpení.*

Sv. František rozjímá o utrpení Páně.

c/ *Srdce Tvé, zbožná Panno, proniklo utrpení Ježíšovo. Ah! podobný meč ranil srdce mé.*

Rozjímaje utrpení Kristovo snášel's déšť i oheň, co duch v slzách se rozplývá, hoří láska.

d/ Anna Marie Františka velkovévodkyně Toskánská, kapli zaplatila v roce 1737.

e/ V roce 1870 již zcela pobořena⁷², pravděpodobně zanikla vůbec jako první ze všech kaplí, přesto, že svého donátora – arcivévodkyni Toskánskou - dostala jako poslední ze všech.

⁷⁰ podle ústního svědectví p. Mokrejše zde stála až do roku cca 1955-6. Kronika Hostivic o jejím osudu nic nezmiňuje. Pamětníci tvrdí, že byla stržena buldozerem, rozcházejí se v určení roku. Přímé svědectví žádné.

⁷¹ Státní okresní archiv Praha- západ (SOKA), Pamětní kniha spojených obcí Litovice – Břve – Jeneček 1829-1945, str. 14 a str. 41. Z materiálu získaného ze zbořené kapličky byl postaven mostek U Nekejcova (Břve) a v Jenečku mostek u „Viesnerovy budky“, kde stál prodejní kiosek pro formany jedoucí po karlovarské silnici. Základy této kaple byly podle ústního sdělení ing. Pergla k vidění při výkopových pracech na kanalizaci uprostřed silnice na Litovice. Zda tuto skutečnost někdo zakresil (zadokumentoval), se dosud nepodařilo dohledat

⁷² J.E. VITÁSEK, *Okolí Hájecké*, str. 28

Kaple č. XVI.

a/ v těsné blízkosti duchcovské dráhy u železničního přejezdu.

b/ *Kristus Pán na kříži, po stranách P. Maria a sv. Jan.*

Sv. František na hoře Alvernii stigmatisován.

c/ *Svou bolestí, Kriste, pronikni ledví naše, by na kříži se učilo umíratí.*

Golgotha, Kriste, Tvé ranila údy, hora Alverno pak pět ran vtiskla mně.

d/ František Arnošt hrabě z Valdštejna, s manželkou (dva erby).

e/ zanikla v 19. století

Kaple č. XVII.

a/ v polích mezi Litovicemi a Hájkem , od roku 1999 zde znovu vytyčena trasa původní cesty, podél které je vysázena lipová alej.

b/ *Seslání Ducha svatého na P. Marii a apoštoly.*

Sv. František na ohnivém voze; žáci prosí, aby naplnění byli duchem jeho.

c/ *Které pojímá jeden dům, rozněcuje plamen lásky, Jednota ducha podporuje modlitbu.*

Na ohnivém vznáší se Oslavenec voze k nebi.

d/ kníže Lobkovic.⁷³

e/ zanikla v roce 1972 podle svědectví místních pamětníků , neudržovaná stavba se zřítíla, kamenné pískovcové prvky se „ztratily“, dá se předpokládat, že zdobí některou soukromou zahradu.

Kaple č. XVIII.

a/ v polích mezi Litovicemi a Hájkem.

b/ *Smrt Panny Marie.*

Smrt sv. Františka.

c/ *Spi jen dále ! Brzo povstaneš Panno : zdaž božské tělo má se zanechat v zemi?*

V podobě hvězdy putuje František k nebi.

d/ František Damián hrabě ze Šternberka.

e/ zřítíla se v roce 1983, zbytky zdiva vedle cesty jsou stále patrné, viz obr. č.13.

---

⁷³ O kterého Lobkovic se jedná není nikde upřesněno. V knize *Fundatores* je uveden jako kníže Sagan ze Slezska. Vévodou Zaháňským byl Filip Hyacint Popel z Lobkowicz (1680-1734), rytíř řádu zlatého rouna, hofmistr císařovny Alžběty .V seznamu dárců v Notitia je uvedena kněžna Lobkovicová, jedná se tedy o kněžnu Annu Vilemínu hraběnku z Althannu, druhou manželku Filipa Hyacinta.

Obr. č. 13 Zbytky zřícené kaple č. XVIII. vyfocené v roce 1998. V roce 2009 stav nezměněn (foto autorka).

Kaple č.XIX.

a/ v polích mezi Litovicemi a Hájkem.

b/ *Nanebevzetí P. Marie* .

Sv. František po smrti stojí vzpřímen.

c/ *Svatá Boží Rodičko, vezmi nás sebou do nebe! bychom byli jako ten, který byl Tvým.*

Zemřel Otec, však jakoby nezemřel nikdy, neboť ni život , ni smrt´nemá moci nad ním.

d/ Karel Jáchym hrabě Breda, mimořádný místodržící, přisedící většího zemského soudu, s manželkou (dva erby).

e/ opravena restaurátorem Janem Turským v roce 1999.

Kaple č. XX.

a/ v polích mezi Litovicemi a Hájkem.

b/ *Korunování P. Marie.*

Sv. František ve slávě nebeské.

c/ *Panno, korunovaná jsi, jak od věků určeno bylo, Toto dílo Tobě, matko, dal jsem postavit na památku.*

Pak radostněji zvoláš : „Bůh můj mé všecko !“ Až tváří v tvář Jeho patřiti budeš.

d/ Karel Jáchym hrabě Breda , patron a donátor i kaple č. XIX.

e/ opravena v roce 2000.

5. Údržba a opravy kapliček od jejich dostavby do počátku 20. století

Víme, že na opravu kaplí byl zřízen jednotlivými donátory a patrony kaplí fond, který měl za úkol dbát na jejich údržbu. Tato byla více než nutná. Výklenkové kaple byly postaveny podél cesty na jejím severním okraji tak, aby sluneční světlo dopadalo do výklenku na obrazy. Tím, že cesta vedla v ose východ – západ, byly výklenky obráceny na jih a malba musela od slunce značně trpět. Také to, že některé stály nechráněny na otevřeném prostranství jim na výdrži nepřidalo. O opravách kapliček se vedly záznamy v Knize počtů,⁷⁴ která byla vedena od roku 1727 do roku 1773. V letech 1727 až 1742 jsou zde zaznamenány výdaje za zedníka a malíře, to by odpovídalo předpokladu, že se kaple dodělávaly postupně. Zedník byl potřeba jako tvůrce podkladu, aby malíř mohl do omítky malovat fresku. Jeden zápis z roku 1728 vypovídá, že zedník kapli renovoval za 17 zl 30 kr. Nezdá se, že by mohla být kaple již po sedmi letech poškozena, spíše se jednalo o práce spojené s malbou fresek.

V roce 1750 byla vydána na renovaci všech dvaceti kaplí částka 239,39 zl. Tato částka je zapsána o 35 let později i do hlášení *Aedificia accrescentia aut restaurata*, podávaným o opravách v klášteře kongregaci františkánů. Zřejmě tam byla zapsána pro pořádek. Rukopis je v celé Knize počtů jednotný, přehled výdajů a také příjmů z úroků byl vypracován pro fundační komisi, která také vše v letech 1768 a 1773 zaznamenává.⁷⁵

K opravám kapliček by se daly dohledat ještě v jednotlivých účtech kláštera další podrobnosti. Rozebírat jednotlivé částky na opravy kaplí ale není hlavním úkolem této práce. Z velkého počtu oprav je zřejmé, že kapličky opravdu na svých stanovištích trpěly povětrnostními podmínkami a jejich opravy byly velice časté. Ty nejdůležitější opravy jsou vypsány do seznamu oprav kaplí neznámým autorem, jsou připsány tužkou do rukopisu s názvem *Kapličky vedoucí do Hájku*.⁷⁶ Podle uvedené poznámky Arch. A – to bude patně výpis z Pamětní knihy A, která se nedochovala.:

-1751 všech 20 kaplí obnoveno stavitelem a kameníkem a malířem

-1764 u vsi Litovic zcela obnovena kaple číslo 16 a forcipe ferrea provisiva et novou malbou opatřena. Malíř dostal od Lorety 13 fl.22x.

-1768 upravena kaple blízko Prahy bleskem terfená nákladem Lorety 120 zl.

-1773 obnoveno 10 kaplí od Hájku počínaje (337 zl. 12x3 kr.) (i malba)

⁷⁴ NA, fond ŘF, kniha č.216 Liber Rationum quoad Capella versus Pragam Sitas.

⁷⁵ NA, fond České gubernium -Fundační komise, karton 405, ič. 766, sign. T 4-1.

⁷⁶ NA, fond ŘF, karton 118, ič. 2618.

- 1774 do 30. srpna ještě 3 (68 f 42 x); do konce Sept ostatních 7 (98 f 47 x)
- 1788 kaple 19 u hospody Zavírka nově obrhnuta a opravena 2 f 39x
- 1789 kaple od Hájku č. 4 quae per aliquem malevolum hominem postquam forcipem ferream extraxisset, ex utraque parte perforata, byla opravena s ....f 30x
- 1791 obnoveny 3. u Hájku a poslední u Prahy s 3 f 30 x
- 1792 obnoveny od Litovic až k Bílé Hoře 8 kaplí za 8 f.
- 1883 obnovena jedna a sice t.č. první od Hostivic ku Praze nákladem 96 zl. Rozkaz dán od hejtm. Skrze konzistoř..... dále text nepokračuje.⁷⁷

Fond na opravu kaplí byl zrušen nařízením Josefa II..⁷⁸ Brzy po tomto nařízení byly v prostoru kláštera zřízeny pokladničky, do kterých poutníci vkládaly příspěvky na údržbu. Jedna z nich byla určena na opravu kapliček poutní cesty. O pokladničce a jejím obsahu se dočteme ve zprávách, které byly pravidelně podávány kapitule a kongregaci řádu františkánů „ *Provize konventu z almužny – Eleemosyna pecuniana.*⁷⁹ Zprávy z konventu, ve kterých je uvedena také kasa kaplí, začínají rokem 1782 , končí v roce 1904. Objevují se zpočátku v různých, několikaletých (3 – 15 let) intervalech, od roku 1827 až na malé výjimky pravidelně po třech letech. Zprávy byly odesílány zpravidla v srpnu. V první polovině 20. století byly k těmto zprávám vypisovány i skutky dobrodinců - *benefactores*, kteří nějak prospěli či přispěli finančně či v naturáliích klášteru. Ke kapličkám se váže jediný zápis ze dne 27. června 1939, kdy jedna dobroditelka, jejíž jméno není uvedeno, dala na opravu kapliček 150,- K.⁸⁰ Poprvé se v kase kaplí - *in cassa Capellarum* – objevuje finanční hotovost v roce 1807 a to v částce 107zl. 60 kr. ačkoliv kasičky jsou zmíněny již od roku 1782.

⁷⁷ NA, fond ŘF, karton 120, ič. 2628, opis dopisu ze dne 18. dubna 1883. Pravděpodobně se jedná o kapli č. XIII, která stála v blízkosti železničního přejezdu.

⁷⁸ Z. WIRTH, *Posvátná místa...* str. 32.

⁷⁹ NA, fond ŘF, karton 119, ič. 2619 – Zprávy podávané kapitulám a kongregacím (přehled je uveden v hotovosti i naturáliích). Pokladniček bylo v areálu kláštera rozmístěno několik : na kostel, na loretu, na klášter, na kaple, na křížovou cestu. Jejich přesná lokace není známa.

⁸⁰ Např. v roce 1913 se dozvídáme, že pan Godhamer, učitel v Úhonicích se svým pěveckým sborem několikrát působil ochotně a gratis o poutích. Mezi dárci pro klášter jsou jmenováni i konkrétní poutníci z okolí a z Prahy.

Tabulka je sestavena podle výpisů z jednotlivých zpráv, odeslaných konventem, které byly doplněny ještě přehledem/soupisem *Aedificia accrescentia aut restauranta* (tedy o tom, co bylo vybudováno a restaurováno v klášteře a okolí).⁸¹

datum	poznámka	částka
30.8.1782	<i>in cassa Capellarum</i>	0
14.5.1785	<i>in cassa Capellarum</i>	0
	<i>que pro restauratione eaenum ad hui tenentur</i> 239 zl. 10x3 gr. ⁸²	
22.5.1793	<i>in cassa Capellarum</i>	0
30.10.1807	<i>in cassa Capellarum</i>	107,60
21.9.1809	<i>in cassa Capellarum</i>	108,50
24.8.1818	<i>in cassa Capellarum</i>	34,14
17.8.1825	<i>in Cassa Capellarum</i> ⁸³	119,14
31.8.1827	<i>in cassa Capellarum</i>	0
	Opravy v roce 1826 zaznamenávají opravu kaplí vedoucích do Prahy s poznámkou , že bylo využito všech peněz	
17.8.1830	<i>in cassa Capellarum</i>	0
23.8.1833	nezapsáno nic, žádná zmínka o kase a kaplích	
28.8.1836	nezapsáno nic	
22.8.1839	nezapsáno nic	
22.8.1845		266,45
8.1848		386,41
	<i>item in Deposito Praga (Quadrian Quinetus Spada)</i> ⁸⁴	
18.8.1854	<i>in cassa Capellarum Hajeco Pragam</i>	250,40
21.8.1857	<i>in cassa Capellarum Hajeca Pragam</i>	374,11
1.8.1860	<i>in cassa Capellarum Hajeco Pragam ducentium(austr. Walore)</i>	364,00
31.7.1863		412,00
1866		474,72
1869		496,80
1872		541,60
1875		0
1878		541,60
18.8.1881	<i>on cassa Capellarum Praga ducentium</i>	1 395,30
	Byla rozbořena jedna kaple z těch , které lemují cestu do Prahy	
31.8.1884	<i>deposit i cassa patrimonio Praga (sub folioi 34350)</i> ⁸⁵	1 638,30
17.7.1886	<i>in cassa Capellarum qua viam Prag cingunt</i>	1 659,43
20.8.1887	<i>in cassa Capellarum qua viam Prag cingunt</i>	1 666,83
17.7.1889		1 695,63

⁸¹ NA, fond ŘF, karton 109, ič. 2619. Tento přehled o nově vybudovaných objektech, jejich novém vybavení a všech opravách byl jako příloha podáván k hlášení o financích a hospodaření konventu.

⁸² Přesně tato částka je uvedena v knize č. 216 Liber Rationum jako vydání v prosinci 1751, tedy o třicet pět let dříve.

⁸³ V přehledu oprav, který je vypsán na rubu tohoto hlášení není o opravách a restaurování v letech 1818-1825 žádná poznámka o kaplích.

⁸⁴ Podle poznámky byly peníze deponovány do pokladny kongregace v Praze kvardiánem Spadou, na opravy kaplí byl uvolňován pouze úrok z uložených peněz.

⁸⁵ zde se poprvé na písemnosti objevuje razítko, do té doby byla všechna hlášení pečetěna. Částka se během pěti let skoro ztrojnásobila !

26.7.1890	<i>in cassa Capellarum qua viam Prag cingunt</i>	1 718,86
25.6.1892		1 685,61
8.7.1893		1 685,61
28.7.1894		1 685,61
3.8.1896		1 685,61
12.8.1904	<i>Capella Mariana habent in parsimonia bohemia</i>	3 807,02 ⁸⁶
	V roce 1901 bylo opraveno 14 kaplí na staré cestě vedoucí z Prahy do Hájku, vybaveno podobiznami Panny Marie namalovanými na plechu, zároveň byly opraveny obrazy v konventu	
30.6.1908	Kaple PM situované mezi Hájkem a Prahou, patřící klášteru Hájeckému, jsou opravovány na náklady konventu .... částka 37 cor 20 n.	

Soupis majetku kláštera z roku 1786⁸⁷ vůbec nezmiňuje kaple podél poutní cesty. To vypadá, jako kdyby se františkáni ke kapličkám na poutní cestě jako majitelé nehlásili. Další soupis majetku následuje hned k roku 1788, opět bez kaplí. V soupisu k roku 1810 najdeme popis obyvatel Hájku a jejich obydlí. Další soupisy majetku následují k roku 1827, 1857, 1884 (od této doby je již uvedena odhadní cena veškerého majetku kláštera), 1890, 1905, 1921 a 1923. Ačkoli jsou v soupisech uváděny i jednotlivosti jako židle, lavory, hrábě či lžice, o kapličkách a plechových obrazech v nich není nikde ani zmínka. Přitom obrazy na plechu byly v kaplích zmíněné a tedy i zavěšené a snad i zaplacené, k datu 12. srpna 1904.

Přesto, že nebyly kaple uváděny v majetku kláštera, z korespondence vedené mezi Pražskou arcibiskupskou konzistoří, rakovnickým krajským úřadem a kvardiánem hájeckého kláštera vyplývá, že se v letech 1836-1840 jednalo o osudu pěti kaplí. Tyto kaple byly již ve stavu, kdy hrozilo jejich zřícení. Pražská konzistoř oznamuje na krajský úřad, jak vypadá situace s financemi na opravy kaplí a navrhuje, že pět kaplí bude zbořeno „...počínaje 6. kaplí od Hájku...“ a materiál takto získaný bude použit na opravu zbylých čtrnácti. Případně bude materiál prodán a finanční prostředky využity na opravy ostatních.⁸⁸ Jednalo se určitě o kaple č. XV a XIV v Litovické ulici, dále připadají v úvahu kaple č. IX, VII a II.

V lednu roku 1883 navrhuje generální vikář kvardiánovi kláštera „... nebylo-li by snad radno, kapličky tyto, které zvláště na privátní půdě stojí, zcela zrušiti...“, jestliže se nepodaří získati od dobrodinců další peníze na jejich údržbu.⁸⁹ Většina kaplí, tedy ty od pražských hradeb po Bílou Horu, byla vystavěna na pozemcích břevnovského kláštera. Tyto pozemky byly později klášterem rozprodány a tak se kaple octly na privátní půdě.

⁸⁶ Částka je v korunách 3807cr 02 n. Tady se zřejmě jedná o peníze patřící celé Loretě.

⁸⁷ NA, fond ŘF, karta 120, ič. 2627 – Soupis majetku kláštera.

⁸⁸ NA, fond ŘF, karta 120, ič. 2628 – Kapličky vedoucí do Hájku. Je zde uloženo několik opisů z korespondence mezi konzistoří a krajem, zároveň opisy s vyúčtováním finančních částek, které přísluší do fondu kaplí. Také soupis donátorů s úvahou o tom, zda významné rodiny, které financovali výstavbu v letech 1720 – 1724, je možné ještě v této době oslovit a žádat finanční pomoc.

⁸⁹ Tamtéž.

Stavitel Ruprecht z Liboce píše také v lednu 1893 do Hájku dotaz, co má dělat s kaplí, která stojí podepřena podpěrami v soukromé zahradě. Majitel prý nemůže dále zahradu obhospodařovati a stavitel také nemá čas stále podpěry kontrolovat. Zda se tedy kaple znovu zcela postaví, či zda se zboří. Bohatá korespondence mezi františkány, stavitelem Ruprechtem, starostou Břevnova a hejtmanstvím pokračuje. Majitel pozemku chce pozemek odprodat, kaple se musí přestavět, podle stavebního průzkumu byl terén ke kapli navezen a tím došlo k porušení základů a naklonění kaple (proto ty vzpěry). Doklad o opravách a práci na této kapli vystavil stavitel Ruprecht dne 30.května 1893.⁹⁰ V červnu 1894 nařizuje starosta Obecního úřadu v Břevnově provincialátu řádu františkánů okamžitou opravu či zbourání kaple na jeho náklady. Jedná se „...o kapli v Tejně u čp. 39...“, to by mohla být kaple č. II. V pozemkových knihách to nebylo zatím ověřeno.

Obr.č. 14 zachycuje kapli č. III v zahradě rodinného domu v ulici U Ladronky čp.769.
(AMP, Sbíрка fotografií, sg. I 9228, foto Alexander 1943)

V knize hostivického kaplana Josefa Ptáčka je zmínka o opravách kaplí, probíhajících v letech 1899-1900 na podnět hájeckého kvardiána P. Gilberta Procházky. ... *tehdy již jich bylo pouze 14 a r. 1913 jen 13. Zvláště zbořeny jsou ony od Hostivic počínaje podle silnice do*

⁹⁰ NA, fond ŘF, karton 120, ič. 2628 – Kapličky vedoucí do Hájku

Litovic a vzhůru do vršku k nádraží Litovickému... Jenomže při opravě posledních pěti kaplí již neobnoveny fresky, znaky atd., nýbrž jednoduše na plechu nové obrazy vymaloval

*J. Scheiwl z Prahy...*⁹¹. Oprava těchto posledních pěti kaplí ale proběhla již před rokem 1870, jak o tom píše J.E. Vitásek.⁹² Zároveň Vitásek zmiňuje, že chybí kaple číslo XV. To znamená, že mezi rokem 1870 – 1913 bylo zbořeno šest kaplí. O poutích do Hájků se kaplan Ptáček v celé pamětní knize nezmiňuje. O opravách kaplí v této době píše také Košnář „... byly teprve v letech 1900 – 1901 důkladně opraveny a novými obrazy Scheiwlými, na plechu malovanými, vyzdobeny...“⁹³

V červnu roku 1900 vydává ordinariát povolení pro Farní úřad v Břevnově k vysvěcení tří nově opravených kapliček vedoucích z Prahy do Hájků. Farnost v Břevnově byla oslovena proto, že kaple jsou příliš vzdáleny od Hájků. Toto svěcení bylo vykonáno dne 29. června 1900 v pátek ve dvě hodiny odpoledne bez slavnosti.⁹⁴

Plechové tabule z 19. století s mariánskými obrazy maloval Josef SCHEIWL⁹⁵ Malíř Scheiwl opravoval již v roce 1890 dvacet osm obrazů, malovaných na plátně, které byly umístěny v hájeckém klášteře v lunetách klenby a znázorňovaly poutní místa a výjevy k loretánské legendě.⁹⁶ Do hlášení, která klášter zasílal o opravách, bylo v roce 1904 zapsáno, že se jedná v kapličkách o obrazy *in lamina ferrea*, s vyobrazením Panny Marie M. Neznáme materiál, na který bylo malováno, nevíme, o jaký druh plechu se jednalo. Neznáme ani techniku a barvy, které malíř Scheiwl použil. Z fotografie vyplývá, že obrazy již nebyly půlené, zda na nich

byly nějaké nápisy či dokonce erby donátorů nelze rozpoznat. V té době bylo kaplí jen čtrnáct a tak byly výjevy ze života Panny Marie znázorněny v kaplích v tomto pořadí :

č. I- *Panna Maria Hájecká,*

č. II –*nestojí,*

č. III - *Panna Maria stojící na měsíci,*

č. IV- *Anděl snáší dítě, Pannu Marii, sv. Alžbětě,*

č. V – *Zvěstování Panně Marii,*

č. VI - *Navštívení Panny Marie,*

č. VII –*nestojí,*

---

⁹¹ Josef PTÁČEK, *Paměti farní osady Hostivické*, str. 138.

⁹² J.E. VITÁSEK, *Hájecké okolí*, str. 28. Zmiňuje se o opravě pěti posledních kaplí *...bez znaků, obrazů, nápisů; úroky jsou příliš skrovné, než aby opravy, na mnoho se t zlatých vypočítané, předsevzaty býti mohly.* .

⁹³ Julius KOŠNÁŘ, *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha 1903, str. 149.

⁹⁴ NA, fond ŘF, karton 120, ič. 2628.

⁹⁵ Lexikon Thieme - Becker ho uvádí na str. 473 jako Šeiwl .

⁹⁶ Z. WIRTH, *Soupisu památek historických*, str. 36.

- č. VIII - *Zasnoubení Panny Marie,*
- č. IX –*nestojí,*
- č. X – *Narození Pána Ježíše,*
- č. XI - *Návštěva sv. Tří králů u Pána Ježíše v Betlémě,*
- č.XII – *Útěk rodiny Páně do Egypta,*
- č. XIII – *Nalezení Pána Ježíše v chrámě Jeruzalémském,*
- č. XIV –*nestojí,*
- č. XV –*nestojí,*
- č. XVI –*nestojí,*
- č. XVII – *Ukřižování Pána Ježíše na hoře Kalvárii,*
- č. XVIII – *Smrt Panny Marie,*
- č. XIX – *Nanebevzetí Panny Marie,*
- č. XX – *Korunování Panny Marie.*

Kdo a kdy nám tento seznam obrazů na plechu z hájecké cesty zanechal není známo. Je na něm ještě připsáno „... Nejvíce jsou poškozeny obrazy Zasnoubení Panny Marie a sv. tří králů, bude ale dobře, když budou opraveny všechny, ale ten co stojí v té uhelné ohradě první od Prahy, ten je docela dobrý neb je to teprva tři léta co je řádně opraven a první od kláštera Hájeckého je též hotov, tehdy jich zbyvá k opravě ještě 12....“ Právě podle poznámky o stavu obrazů v kaplích lze považovat seznam za autentický výpis přímého svědka a je to jediný důkaz o tom, co Scheiwl na plech namaloval. Na rubu je pouze poznámka *Vlastimil 28. srpna.*⁹⁷

Další osud těchto plechových obrazů je neznámý, v pramenech o nich není žádná další zmínka. Nevíme tedy, zda přežily II. světovou válku a jaký byl jejich další osud. Podle fotografie z roku 1943 stále ještě v kaplích obrazy visely (obr.č.18). Zbyly po nich pouze velké otvory, dodnes patrné na neopravených kaplích mezi Prahou a Hostivicí.

---

⁹⁷ NA, fond ŘF, karton 120, ič. 2628 – Kapličky při cestě do Hájků.

Obr. č.15 Jedna z poutních kaplí na cestě do Hájku – podle krajiny v pozadí se jedná kapli mimopražskou, snad jednu z posledních čtyř mezi Litovicemi a Hájkem – ve výklenku je již umístěn obraz Panny Marie na plechu. Kniha s fotografií vyšla roku 1907, fotografie vznikla někdy mezi lety 1900-1907 (Z.Wirth, *Soupis památek ...*, str. 30).

V roce 1910 se uvažovalo o opravě a modernizaci kapliček⁹⁸ Dva návrhy z tohoto období předložil P. Vojtěch Chvojen i s dopisem, ve kterém uvádí : „ *Plán kapliček do Prahy z Hájku vedoucích.*”⁹⁹ *Původně bylo 20 kapliček, v roce 1910 již jen 14 a starostí s nimi měl klášter dost a dost, ježto ty šlechtické rodiny, které ty kapličky stavěly, nemají nic více s tím co dělají. Jest na ně kapitál 4000 korun ve spořitelně městské Pražské. Tento kapitál nesmí se zkrátit. Jen úroky mohou se bráti k opravě kapliček. Spořitelni knížku vzal si p. provincial do Prahy k sobě po smrti P. Gilberta Procházky v roce 1910, 4. dubna, tohoto kláštera kvardiána a renovátora.*“

V Pamětech farnosti u sv. Markéty se na str. 82 píše : mezi Hradčany a Bílou horou stojí dnes ještě pět kapliček, šestá (ve vsi na Bílé Hoře) byla zbořena právě nyní v září 1910.¹⁰⁰ K tomu také Wirth *„Císřská silnice lipská přeložena r. 1812 od Strahovské brány přes Tejnku, podél ní rostal osada Břevnovek. Stará silnice unhošťská přes Ladronku zpusťla a kapličky, naposled tři r. 1900 opravené, stojí úplně zbaveny své funkce a pomalu propadají zkáze. Jedna z nich, stojící v zahradě domu čp. 155 při silnici v Břevnovku, zbořena byla roku 1910.*”¹⁰¹ O osudu této kaple jsou pečlivé zápisky v archivu počínaje zápisem ze dne 5. října

⁹⁸ NA, fond ŘF, karton 120, ič. 2628 – Kapličky při cestě do Hájku 1720 – 1913. Není řazeno chronologicky

⁹⁹ Bylo to vlastně naopak, kaple vedly z Prahy do Hájku.

¹⁰⁰ Bonifác Jan HOLUB, *Paměti farnosti u sv. Markéty v Břevnově a blízkého okolí / svým milým farníkům k poučení sepsal Bonifác Jan Holub*, Praha 1890, str.82.

¹⁰¹ Zdeněk WIRTH : *Klášter a poutní kostel na Bílé Hoře*, Praha 1921, str. 30.

1909. Tehdy došlo k úřednímu ohledání stability kapličky a stanovením rozpočtu na její opravu stavitelem Ruprechtem z Liboce. Kaple stála v zahradě domu čp. 155, majitelem byl řezník pan Nový, který dal svolení k jejímu rozboření a znovupostavení. Jeho podmínkou ale bylo, že bude přemístěna k erární silnici a menších rozměrů. V té době stála kaple zády obrácena k cestě a byl k ní přistaven chlívek. Provincialát v Praze rozhodl o zbourání kaple, ke kterému došlo v listopadu 1910.¹⁰²

Obr. č.16 a č.17 představují dva návrhy na modernizaci kaplí, oba jsou na rubu datovány letopočtem 1910. Podle písma a způsobu provedení je však návrh na obr. č.17 starší, určitě nevznikl v roce 1910. (*Na, fond ŘF, karton 120, ič. 2628*).

V lednu roku 1923 vydává Okresní úřad Smíchov příkaz k sepsání všech kostelů, kaplí a hřbitovů včetně jejich patronátních úřadů v jednotlivých obcích okresu. Od okresní správy politické na Smíchově šel tento příkaz okresnímu soudu a ten pověřil jednotlivé četnické stanice k sepsání tohoto seznamu. V žádném z dochovaných četnických záznamů z obcí na trase Břevnov – Hostivice nebyla uvedena ani jedna z dosud stojících kapliček.¹⁰³ Podle soupisů se zdá, že se sepisovaly pouze kaple větší, ne drobné sakrální stavby.

¹⁰² NA, fond ŘF, karton 120, ič. 2628.

¹⁰³ SOKA Praha – západ, fond Okresní úřad Smíchov 1855 -1928, karton 255, ič. 268, sign. 5/1-3.

V červenci roku 1929 byla v okolí Prahy větrná smršť. V hlášeních o škodách, která se psala na základě oběžníku Okresního úřadu Praha-venkov, se žádné spadlé či jinak poškozené kapličky nenacházejí.¹⁰⁴

Obr. č. 18 Fotografie z roku 1943 ukazuje kapli č. IV. u Ladronky. Z fotky je patrné, že obrazy na plechu doznaly za 40 let své služby velkou škodu. Ničím nechráněné plechové tabule nevydržely vliv povětrnostních podmínek a zrezly, obrazy zmizely. Kdy byly tabule z kaplí skutečně odstraněny není známo. Podle jejich stavu se dá předpokládat, že po válce skončily jako kov ve Sběrných surovinách. (*AMP, sbírka fotografií, sig. I 9229, foto Alexander 1943*).

Dušan Třeštík ve své poslední práci zmiňuje, že v době baroka bylo vlastně štěstí, když šlechta neinvestovala do průmyslu, ale rozmařile utrácela v kulturně-duchovní sféře. Do klášterů, kostelů a dalších církevních staveb, do nesčetných bratrstev, svátečních výzdob a dekorací, slavnostního osvětlení. A v neposlední řadě do úpravy krajiny.¹⁰⁵ To vše je patrné i z pozdějšího osudu kapliček, které najednou jakoby nikoho nezajímaly a s jejich údržbou byl po odebrání fondu JII problém. Josefínské reformy zrušily donace a kaple byly udržovány pouze z pokladničky, která byla prokazatelně umístěna v klášteře. Podle poznámek, uvedených v korespondenci mezi klášteřem a provincialátem se také nepodařilo zajistit prostředky ze strany původních dobrodinců a patronů. Krajina a její drobné sakrální stavby byly v 19. století dědictvím – jak vlastně vnímali lidé své bezprostřední okolí, jakou mu

¹⁰⁴ SOkA Prah – západ, fond Praha venkov, karton 140, ič. 362, sig. 5.

¹⁰⁵ Třeštík, Dušan, *Zápisník a jiné texty k dějinám*, Praha 2007, str. 100.

věnovali pozornost a péči a co vlastně mohli jako poddaní, později jako občané, ovlivnit? Komu vlastně patřila cesta a komu kapličky? Klášteru? Obci? Majiteli pozemku?

Mimo časový rozsah této práce se sluší zmínit, že ve dvacátém století žádné velké rekonstrukce kaplí neprobíhaly, docházelo pouze k drobným opravám ze strany obyvatel, kteří v sousedství kaplí bydleli. To se týká hlavně kaple č. III a kaple č. VI. Rekonstrukce v letech 1998 – 2002, která proběhla na základě podrobné urbanisticko-architektonické studie, se týkala pěti prvních dochovaných kaplí na území Prahy 6. První kaple bylo dokončena a slavnostně odhalena dne 17. prosince 2001.¹⁰⁶ Všechny pět kaplí č. I, III, IV, V a VI bylo dokončeno v červnu 2002. Kaple IXX a XX byly restaurovány na podnět spolku Hostivit v letech 1999-2000. Na těchto kaplích můžeme vidět, co udělají povětrnostní vlivy s omítkou po deseti letech. Na mnoha místech opadáva. Není divu, že s údržbou kaplí byl od počátku problém. Pražští památkáři se nedokázali s těmi středočeskými domluvit na barevnosti omítek a tak mají kaple restaurované v Praze jinou barvu, než ty dvě poslední u Hájků.¹⁰⁷ V současnosti (rok 2009) probíhá oprava kaple č. VIII.

Obr.č. 19 „Barokní“ hájecká pouť dne 16. května 2009, kaple č. XIX., lesík v pozadí je již Hájek, Waldtl či Sacra silva (foto autorka).

¹⁰⁶ Přístupno na URL www.praha6.cz – informační server Městské části Praha 6- ze dne 18.12.2001.

¹⁰⁷ O barevnosti omítek více v článku Jan MUŽÍK, *Obnova kaplí na území Prahy*, in : *Zahrada – park – krajina*, ročník XII, 4/2002, str. 25 a Alfréd SCHUBERT, *O kaplích zapomenuté poutní cesty* in: *Památky Středních Čech* č. 13/2/1999, str. 46-50.

6. Procesí, poutníci a jejich frekvence na cestě do Hájku

6.1. Popis procesí – poutě, jak probíhalo

Každá pouť měla svůj řád, pořádek zavedený dlouholetou tradicí. Řídila se především ročním obdobím, ve kterém se na pouť vycházelo. Vše souviselo s hlavními svátky světců, ke kterým se putovalo. Pouť nemusela být spojena jen s procesím do některého z poutních míst, ale odehrávala se přímo v místě v době svátku světce, kterému byl zasvěcen místní kostel. Procesí vycházela po požehnání z kostela v doprovodu kněze a ministrantů. V čele průvodu byla nesena tradiční poutní korouhvička s obrazy, jindy jsou zmiňovány poutní prapory, s vyobrazením patrona kostela, bratrstva nebo cechu. Na některé velké poutě se také vynášela z kostela socha světce na nosítkách. Průvod byl tradičně doprovázen těmi, kteří se nemohli poutě z různých důvodů zúčastnit, až na kraj obce či na obecní hranici. Vedoucí pouti, předzpěvák, někde zvaný „célfotr“, předzpíval písně a modlitby z poutní knihy. Mimo obec bývala sundána korouhvička – nesla se pouze žerd' s křížem. Při cestě okolo kostela, kříže či Božích muk se korouhvička skláněla třikrát k počtě Nejsvětější trojice. Okolo cesty postávali žebráci a invalidé, dát něco bylo povinností každého poutníka.¹⁰⁸ Zastávky se dělaly v hostincích – většinou jen pro pití – jídlo si nesli poutníci z domova. Pro často opakované poutě byl již podél cesty přizpůsoben nocleh a občerstvení.¹⁰⁹ Nocovalo se v hostincích na slámě či v „lidovém domě“, časně ráno se pokračovalo dále. Bývalo také zvykem, že místní sedláci přistavovali povozy a za úplatek znavené poutníky kousek popovezli. Před poutní svatyní se poutníci seřadili, upravili, obuli, případně omyli a s novou písní vcházeli do ohrazeného prostranství před poutní svatyní.

Noc strávili poutníci v okolí kláštera, v případě špatného počasí se tísnilo v ambitech. Většinou při zpěvu, modlitbách a rozjímání. V 19. století probíhala v předvečer hlavní pouti v prostorách kláštera tzv. Svatá noc. Ranní mše začínaly již v 6.00 hodin, většinou dvě za sebou pro uspokojení všech věřících, hlavní slavnostní mše svatá pak byla v 10.00 hodin. Po ní následovalo kázání a další program, jako např. posvěcení nových kaplí v prostorách kláštera, svěcení nově postaveného kříže u cesty ke klášteru, odpoledne pro děti probíhaly pobožnosti k Ježíši, příteli dítek a litanie s požehnáním. Mimo mše se na poutních místech hojně pěstovaly loretánské litanie.¹¹⁰

---

¹⁰⁸ Podle vyprávění účastníka poutí částečně převzato z knihy Josefa HORECKÉHO, *Mariánské poutní vzpomínky*, Brno 1992.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 14.

¹¹⁰ O litaních více Jan BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple ...*, str. 123.

Procesí přicházejí z různých míst, dochází k míšení kultur z různých oblastí, předávání zpráv, rozšíření vymožeností civilizace. Na vkus poutníků působí také výroba a prodej devoční grafiky a votivního zboží – „lidová tvořivost“ kontra profesionální tvorba. Podle etnografů a etnologů má styk mezi poutníky vliv i na dialekt – jiná slova, fráze, výslovnost. „... *Rozličný lid ve své poutnické náboženství zavádí způsoby rozličné dle povahy národnosti, vzdělanosti a návyku, různorodost krojů, maloměšťáci, selský oděv, pestré ženské šaty ... vše spojuje víra, naděje a láska, z velkého počtu lidí vzniká jeden duchovní celek...*“¹¹¹ Velký vliv na příchozí mají i kazatelé, jsou záměrně vybíráni ti zdatní se silným vlivem.¹¹²

6.2. Pamětní knihy, zápisy o procesích, poutích a návštěvnících kláštera v 18. století

V poutních místech byly vedeny různé pamětní knihy se zápisy o příchozích poutnících, významných návštěvách a samozřejmě o zázracích, které se k místu vztahují. Jedná se o různé Libri memorabilium, Diaria, Hausprotokoly.¹¹³ V Národním archivu se z Hájku dochovaly dvě pamětní knihy. Pouze v jedné z nich je zmiňováno příchozí procesí, a to u příležitosti stoletých oslav v roce 1723. O procesích a poutích se dá ještě lecos vyčíst v knihách o pořádku služeb Božích, v různé korespondenci a ve výkazech o hospodaření konventu.

Pamětní kniha A konventu v Hájku se nedochovala. V inventáři z roku 1940¹¹⁴ je zapsána pod číslem 47. takto: *Archivum primum conventus, in quo et 20 columnae aou capellae Praga huo ducentes pag. 150 describuatur*. Bez datace, jazyk latinský, materiál papír, formát 2°, stran 404. Další popis je následující : *Na předeští je nápis: „Archivum sub. Litt. A“.* *Dále je připsáno tužkou/ rukou P. Anselma Spálenky/: „R. 1681 die 15 Martii založil ji P. Theodul Machalin, kvardián, viz str.7 shora řádek 7.“* *Poslední záznam je 1792. Je ve žluté kožené vazbě. Obsahuje tyto díly : ..... De origine 20 capellarum Praga ad S. Silvam ducentium.....* . První, kdo knihu ve svém díle využil byl páter Jindřich Labe, z jejího obsahu čerpá při popisu procesí vycházejících z pražského Týnského chrámu. Při psaní svého rukopisu o Hájku využíval této knihy v 70. letech 19. století také kladenský farář Josef Mottl. ....*Po založení*

¹¹¹ Tak vidí význam pouti Josef. St. MENŠÍK ve své knize *Kvítečka z Mariánského slávovence, sebraná od vlasteneckých poutníkův*, Brno 1859.

¹¹² Richard JEŘÁBEK, *K otázce vzniku poutních míst a jejich vlivu na život a kulturu venkovského lidu*, in: *Český lid* 4/1961, roč. 48, str.145-152.

¹¹³ Jan ROYT - Jan MLČOCH, *České nebe – topografie poutních míst*, Praha 1993, str. 12.

¹¹⁴ NA, fond ŘF, kniha 405 : *Inventarium archivorum ordinis fratrum minorum s. Francisci refarmatorum provinciae Bohemo-Moravicae.*, III. Conventus Hajcensis, str. 19.

kláštera přicházeli do Hájku poutníci po celý rok, hlavně o svátku Narození p. Marie - největší procesí bylo z Prahy, které vyšlo z Týnského kostela v sobotu před nedělí v oktávu Narození PM a dorazilo do Hájku kolem páté odpoledne.....Jeho rukopis se nezachoval, pouze jeho opis. V tomto opisu, v poznámkách psaných po straně, je na tuto Pamětní knihu A množství odkazů. Z jejího obsahu také často cituje Antonín Podlaha i další autoři.¹¹⁵

Pamětní kniha B celým názvem *Archivum conventus in Sancta Sylva ad aedem Lauretanam ordinis fratrum minorum s. Francisci reformatorum provinciae Bohemia* psaná v letech 1671 -1949. Na předešlé má nápis *Archivum sub Littera B*. Má 972 stran, z toho 423 originál očíslovaných. O procesích se zmiňuje zápis ke 4. červenci 1723 na str. 59. V roce 1723 byly zahájeny oslavy 100. výročí založení Loretánské kaple v Hájku. Při této příležitosti bylo uspořádáno mnoho oslav. Od 4. července po celých osm dní přicházela procesí z různých světových stran, doslova z celého Slánského kraje a dalšího okolí. První den přišlo procesí z Berouna, Unhoště a Kladna, všechna se svými muzikanty, trubači, bubeníky a pěveckými sbory. Druhý den dorazilo procesí z Kmetiněvsi¹¹⁶, třetí den z Družce, čtvrtý z Tuchoměřic, Únětic a Noutonic. Pátý den přišlo procesí z Úhonic a z Velvar. Šestý a sedmý den dorazila městská rada z Rakovníka, doprovázená obyvateli města i z jeho okolí, osmý den pak Hořelice, Hostouň, Karlštejn, Tachlovice a Liboc. Většinou jsou u všech příchozích skupin jmenováni jejich průvodci z řad duchovních, kteří je do Hájku přivedli. Mezi zprávami o příchozích procesích se dočteme o významných hostech, kteří pro tato procesí celebrowali mše nebo k nim pronášeli kázání. Česky a německy. Dne 5.8.1723 poutní místo navštívil císař Karel VI.

Pamětní kniha I. – *Liber memorabilium 1734-1857* z farnosti Hostivice¹¹⁷ se přímo o procesích do Hájku nezmiňuje. Má ale zajímavý zápis v přehledu různých příjmů pro farnost. V roce 1750 je zaznamenán příjem čásky 2 zl. 50 kr. od sedláků z Velkého Jenče, kteří se nezúčastnili, ačkoliv k tomu byl dán úřední příkaz, procesí do Hájku při slavnosti Nanebevstoupení PM. Jsou v knize uvedeni jmenovitě, každý z nich zaplatil pokutu 17 krejcarů. Je známo, že tato oblast Středočeského kraje byla silně protestantská, či k náboženství vůbec lhostejná a Loreta v Hájku vlastně sloužila jako rekatolizační prvek

¹¹⁵NA, fond ŘF, karton 118, ič. 2618. V kartonu č. 118 ve fondu ŘF se dále zachovalo mnoho dílčích opisů z této knihy *Archivum sub. Litt.A*, především listiny. Po procesích vycházejícím z Týnského chrámu nebylo zatím ve farních pamětních knihách od Týna hledáno.

¹¹⁶ V Melicharových Pamětech se uvádí procesí z Kmetňovsi, to je obec nedaleko Velvar, dnešní Kmetiněves.

¹¹⁷ SOkA Praha-západ, fond Farní úřad Hostivice, kniha č. 1. Liber Memorabilium 1734-1857. V knize chybí jakékoli zápisy z let 1752-1826. V hájecké Pamětní knize B je pouze jeden záznam o pouti v roce 1723 a z hájecké Pamětní knihy A známe pouze záznam o pouti, vycházející z Týnského chrámu, viz J. LABE.

v kraji.¹¹⁸ A tak byla v polovině 18. století účast na procesí povinná. Podle p. Minaříka¹¹⁹ ....“
V době Marie Terezie putovalo do Hájku až sto tisíc lidí ročně...“ Zřejmě to nebude nadsázka, jestliže byla nutná účast v procesích na příkaz vyšší moci.

V Hájku byla také vedena kniha Významnějších návštěvníků Lorety 1718-1736.¹²⁰ První zápis je ze dne 26. března 1718. Kniha nemá žádný úvod, zdá se být pokračováním knihy či knih, která se nedochovaly. Je zde zapsán průměrně jeden návštěvník za měsíc, rukopisy se střídají, někdy provedl návštěvník sám celý zápis, jindy se pouze podepsal. Mezi latinskými zápisy se v roce 1720 objevuje jeden český od pana Wiléma Arvalovského, měšťana královského Města pražského. O stránku později je další český vpisek „... *slib jsem učinila a milost našla...*“ Magdalena Králová z Prahy. Návštěvníci, kteří klášter navštívili, přišli z různých míst. Kromě výše zmíněné Prahy to byl např. Beroun, Libochovice, Drahelčice. Do roku 1723 jsou zápisy o návštěvách častější, později pouze jeden za rok. Tyto zápisy končí v roce 1734 na str. 12. Druhá polovina knihy je vyhrazena návštěvám z řad duchovních a řádovým bratrům. Ti jsou zde zapisováni také od roku 1718, ale pouze jménem, případně je jméno doplněno titulem a názvem města nebo kláštera, odkud přišli. Těchto návštěv bylo samozřejmě víc a tak jejich zápisy pokračují ještě od str.12 chronologicky až do roku 1736.¹²¹

První zápis o pravidelně přicházejícím procesí, který byl nalezen, je v knize Pořádek služeb Božích konventu v Hájku z r. 1775.¹²² Datace nadpisu knihy v inventáři fondu ŘF v Národním archivu je chybná. Ke správné dataci byly použity chronologické tabulky tímto výsledkem : v zápisu z června připadly Letnice na 2. a 3. den tohoto měsíce, podle chronologických tabulek to přesně vychází na rok 1774. Tato datace, porovnána ještě s dalšími, v textu uvedenými svátky světců a datace letopočtu souhlasí. Pořádek služeb Božích se vztahuje k roku 1774.¹²³ V knize je bez určení roku zapsáno pouhých 12 měsíců – leden až prosinec. Je zajímavé, že dál v knize zápisy o bohoslužbách nepokračují. Na konci

¹¹⁸ Viz odkaz v pamětní knize Paměti obce Litovic (SOKA Praha – západ, fond Archiv obce Litovice) na str. 28 „ kraj silně lutheránský „. Jedná se o poznámku odkazující na pátera PTÁČKA a jeho knihu *Paměti farní osady hostivické*.

¹¹⁹ F. Klemens MINAŘÍK, *Poutní místo Hájek u Prahy s kaplí loretskou a exercičním domem*, Praha 1941, str.6.

¹²⁰ NA, fond ŘF, Kniha významnějších návštěvníků Lorety v Hájku ,1718-1736., ič. Č. 214

¹²¹ Karel BERÁNEK v článku *Historie kláštera* dostupném na <http://klaster.ic.cz/index.html> uvádí, že „*podle svědectví arcibiskupské kanceláře ze 7. prosince 1722 navštěvovalo Hájek ročně průměrně 60.000 poutníků*“. Porovnáme-li tento počet s *Knihou významnějších návštěvníků ...*, je tu velký nepoměr. Proč je v knize zapsáno tak málo návštěv ?

¹²² NA, fond ŘF, kniha č. 201, ič. 594, Pořádek služeb Božích konventu v Hájku z r. 1775 + kalendář svátků a narozenin dobrodinců tohoto konventu z r. 1781 – titul knihy zní *Ordo divinorum in conventum Hajecensi* – nečíslováno.

¹²³ Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.

záznamů z měsíce prosince je připsán vizitační zápis s datací 3.června 1775, podpis Fr. Anacletus Burgermeister. Vlastně teprve tento zápis mne přivedl k úvaze o tom, že datace knihy v inventáři nesouhlasí se skutečností. K poutím do Hájku se vztahují tyto zápisy :

- Junius , v neděli po sv. Božího těla procesí ze Svárova a Hostouně – v roce 1774 připadl tento svátek na 13.června, procesí tedy přišlo v neděli 16. června.

- Julius 2., svátek Navštívení PM – první slavnost k procesím z okolí – *Lidicio, Hostauna, Hostovicio, Tachlovicio, Horzelicio, Auhonicio, Swarovio, Berauna* – jednu zpívanou mši sloužil děkan berounský spolu s muzikanty, kteří přišli s procesím z Berouna, zúčastnili se i muzikanti z Hostivice.¹²⁴

- Julius 4., svátek sv. Prokopa dorazilo procesí z Unhoště

- Augustus 15., svátek Nanebevzetí PM, přišlo procesí z Hostouně, Hostivic, Tachlovic, Hořelic, Úhonic a Svárova

- September 8. – svátek Narození PM – „*Processiones venirent Hostauna, Hostovicio, Tachlovicio, Horzelicio, Auhonizio, Swarovio et Unhostio* „ – tedy přicházejí procesí ze vsí a městeček z blízkého okolí – Hostouň, Hostivice, Tachlovice, Hořelice, Ouhonice, Svárov a Unhošť.

Překvapivě se v knize neobjevuje žádný zápis o procesí jdoucím z až Prahy. A to ani v den svátku Narození PM, pro Hájek svátku hlavního. Otázkou však je, zda dnešní hlavní svátek, narození PM, byl pro klášter tím hlavním svátkem také v roce 1774. V knize jsou ještě připsány zápisy z roku 1781, o poutích ale již žádná zmínka.

6.3. Reformy Josefa II. a jejich dopad na Hájek a poutě

Náboženských reforem Josefa II. bylo v osmdesátých letech 18. století mnoho, bylo o nich také mnoho napsáno a jejich dopad na obyvatele monarchie byl obojetný. Přinášel jim omezenou náboženskou svobodu a uvolňoval je z podřízenosti církvi, (cílem přeci bylo postavit stát a jeho správu definitivně nad katolickou církev), ale... zároveň jim také sebral rituály, které člověka s vírou odjakživa spojovaly a přinášely mu potěšení a vytržení z obyčejného pracovního dne. Ať už se jednalo o rituály s duchovním nábojem, tedy církevní, nebo veřejná divadelní představení. Josef II. zakázal dne 24.2.1786 frašky a extemporované hry, na venkově se směla veřejná představení provozovat pouze se svolením krajských úřadů. Bylo-li baroko dobou slavných poutí a okázaných slavností s bohatou výzdobou

---

¹²⁴ V pamětní knize Farního úřadu Hostivice ze dochovaly zápisy z let 1747-1751, které dokazují, že bylo vyplaceno kantorovi každoročně 35 krejcarů za muzicírování o svátku Božího těla a při ostatních obvyklých procesích . Soka- Praha- západ, fond Farní úřad Hostivice, kniha č. 1 – *Liber Memorabilium* (1734-1857).

a doprovodným programem, kde bylo nutné věřící přesvědčit o pravé víře, josefinismus přináší víru odloučenou od všech vnějších efektů a prvků, takže se vlastně po těchto reformách podobá víře protestantské.

Reformy Josefa II. měly na Hájek dopad několikerý, za prvé na samotný klášter, řeholníky a jejich život, za druhé na provoz a frekvenci procesí a poutí. Klášter v Hájku byl zrušen 11. ledna 1786 – toto zrušení bylo v létě téhož roku odvoláno. Je zajímavé, že podruhé byl klášter zrušen 13. května 1789 – opět odvoláno.¹²⁵ Sekularizační nařízení z 12. července 1783 nařizovalo zrušit kostely a kaple, které byly takzvaně navíc, tedy nebyly farní či filiální.¹²⁶ Následovaly hojné reformy proti rituálním zvykostem, osvícensky nazvané reformy proti pověřivosti, magickým praktikám či zázrakům (zákaz zvonění proti bouřce, zákaz žehnání chleba a jiných plodin, zákaz zdobení soch, zákaz veřejného vystavování relikvií, včetně jejich dotýkání a líbání). 7. ledna 1785 mají být na základě nařízení odstraněny z chrámů postranní oltáře, obětní tabulky, obrazy a sochy, což vlastně v některých formách už upravoval nový bohoslužebný řád, v Čechách platný od 1. května 1784.¹²⁷ K témuž můžeme ještě přiřadit zákaz stavění jesliček a Božích hrobů. Řády samy se nikterak nesnažily o provedení reformy, a vůbec již ne tak, jak si představoval Josef II. Tak zůstala josefínská reforma klášterů, stejně jako celá josefínská církevní reforma torzem. Téměř celý lidský věk trvalo, než se kláštery tak zotavily z josefínských zásahů, že dosáhly přibližně stavu z roku 1780.¹²⁸

Co se poutí a procesí do Hájku týče: 17. května 1782 připomíná guberniální oběžník, že prodej odpustků podléhá císařskému schválení. V září 1782 byl vydán zákaz prodeje uvnitř chrámů, krámky s devocionáliemi musely být z kostelů a v listopadu téhož roku i z poutních míst odstraněny „před bránu“. Poutě a procesí byly silně regulovány s poukazem na to, že odvádějí pracující lid od řádné práce, v neděli od řádných bohoslužeb. Byla povolena pouze procesí konaná v prosebném týdnu, při nichž byla nošena svátost (teoforická procesí, např. o Božím těle) nebo ta, která měla zvláštní episkopální schválení. Guberniální oběžník z 21. března 1784 umožňoval místním duchovním konání dvou dalších procesí ročně, ta se musela

---

¹²⁵ F. Klemens MINAŘÍK, *Poutní místo Hájek u Prahy ...*, str.9. Poznámku o dvojnásobném zrušení a opětovném obnovení jsem poprvé našla u Minaříka, u ostatních autorů historie kláštera tato informace chybí.

¹²⁶ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby*, str. 227

¹²⁷ Tamtéž, str. 229.

¹²⁸ Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny*, str. 122. V polovině 19. století se znovu o reformu klášterů v Rakousku na žádost papeže Pia IX., který věřil, že je reforma nutná, pokusil pražský kardinál Schwarzenberg, aby zjistil, že kláštery se vůbec nechtějí nechat zreformovat a každý pokus o reformu přijímají jako zlo a ne snahu uvědomit si své původní určení a nutnost přizpůsobení klášterního života duchu doby a společenským změnám.

konat v době zasvěcených svátků, ale mimo neděli. Při procesích však nesměly být nošeny sochy, kříže, ani cechovní korouhve.¹²⁹

17. května 1791 rozhodl Leopold II. o zmírnění reformních kroků, tímto chtěl trochu korigovat někdy až překotně rychle provedené reformy.

6.4. Oživení poutí v 19. století

Co všechno mohlo mít vliv na oživení poutí na přelomu 18. a 19. století? Francouzská revoluce a obrana proti francouzskému neznabožství? Podle Františka Kutnara¹³⁰ dochází k dočasné renesanci náboženských prvků v české kultuře, projevující se například obnovováním se zatím ještě oficiálně nepovolených mariánských poutí. Otázkou je, kdy byly pouti úředně povoleny definitivně. Přestože v 19. století ještě oživily pouti v některých poutních místech – Římov, Hájek, Rumburk, Starý Hrozatov, Bor, loretánský kult v českých zemích trvale upadal a k boření reformy přeživších kaplí dochází i v průběhu 19. a 20. století.¹³¹ Začala být znovu vydávána populární díla o mariánské úctě, ale už ne v tak velkém rozsahu jako v polovině 18. století. V přehledu česky vydávané katolické literatury uvádí J. Jireček pro 17. a 18. stol. 81 titulů s poutní tematikou, pro konec 18. a začátek 19. stol. již pouhých 17 titulů.¹³² To znamená, že některá zrušená poutní místa nebyla obnovena, zájem o ta ostatní značně poklesl a tak vlastně nebylo pro koho tisknout další poutní literaturu.

Mohl to být také opakovaný hladomor na počátku 19. století, po kterém následovaly prosebné poutě za lepší počasí a úrodu. Z Hostivic vychází každoroční prosebné procesí za vyprošení si úrody do Hájku. Tato procesí se podle zápisu tradují od roku 1812.¹³³ V době Napoleonských válek se také zřejmě mnoho procesí nekonalo, v té době se rozplynuly i zbylé loretánské poklady – doložen Hájek v Národním archivu – včetně votivních darů. Na údržbu a drobné opravy zůstala v Hájku zachována almužna z pokladniček – tzn. pouze poutníky donesená hotovost.¹³⁴ Je možné, že úbytek procesí a poutí přinesly i obavy císaře Františka I. a s nimi spojený policejní režim, cenzura a zákaz shromažďování. Reformy Josefa II. a Tolerance patent způsobily odklon věřících od tradičních a často úřady nařízených hodnot. S osobou občana se začíná ztotožňovat nejen měšťan, ale i venkovský člověk, k tomu výrazně

¹²⁹ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby*, str. 228.

¹³⁰ František KUTNAR, *Obrozenecký a vlastenecký nacionalismus*, Praha 2003, str. 216.

¹³¹ Bukovský, Jan: *Loretánské kaple ...* str. 30.

¹³² E. WINTER, *Josefínsmus*, srovnej tabulku č. 3 na str. 95 a tabulku č. 11 na str. 310.

¹³³ SOKA Praha – západ, fond Farní úřad Hostivice, Pamětní kniha č. 3 – *Památník 1836 – 1944*.

¹³⁴ Více o pokladničce v kapitole 5 Údržba a opravy kapliček

pomáhá literatura a to i náboženská, která je stále více směřována k prostému lidu. Vedle knih s náboženskou literaturou se mezi lidem stávají velice oblíbené kalendáře a také začínají na venkov více pronikat periodika. Na gramotnější lidové vrstvy té doby začíná mimo jiné působit vydavatelská činnost. V.M. Kramerius vydává v roce 1782 překlad Hayova Cirkulárního listu. Biskup Hay zde vysvětluje a zdůvodňuje zásady náboženské tolerance. Také Krameriovy další vydané tituly působí výchovně na prostý lid.¹³⁵ Krameriovy české noviny tedy informují o zásadních náboženských událostech, lidé nejsou odkázáni už jen na kazatelnu. Kritika náboženské tolerance vedla k rozmachu náboženské lhostejnosti, až přešla ve vlažnost vůči celému náboženství.

O útlum, či přímo zrušení poutí k svatým sochám a obrazům se zasloužili i sami katolíci, příkladem může být brožura anonymního autora *Hlas pastýře k rozplašenému stádu Ovčince Krystovýho* z roku 1782, která píše, že náboženská bratrstva, kláštery a řeholní sliby, úcta k svatým a jejich obrazům, jsou pouze prostředky ke spáse dopomáhajícími, nikoli posvěcujícími. Tedy prohloubení víry dočasně posloužily a nyní mohou být zrušeny aniž by víra utrpěla.¹³⁶ Osvícení nastartovalo zájem o historii, přesněji musíme říci zájem o národní historii, a tak jsou v mnoha případech procesí a poutě na posvěcená poutní místa vystřídána poutěmi na jiná „posvátná“ místa, na místa spojená podle tradic a pověstí s českou historií a to také za hojně účasti farářů a kněží, kteří tyto pouti nadále vodí.

Osvícenství bylo překonáno romantikou a německým idealismem. Romantismus, a to především v městském prostředí, sebou přináší putování a nedělní výlety nejen s procesím, ale také na památná místa spojená s historií „nově vznikajícího“ národa. V důsledku hospodářských a sociálních, politických a kulturních změn, k nimž docházelo již od konce 18. století, totiž začala vznikat společnost, která náboženství již více či méně nepotřebovala, alespoň ne v té podobě, kterou mělo doposud – dochází k nástupu jiných ideologií.¹³⁷ Julius Košnář zmiňuje v knize *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách* z roku 1903 dokonce přímo protináboženské hnutí na Kladensku. Na celém území Čech dochází k veřejnému napadání soch a křížů nekatolíky, k projevům tzv. ikonoklasmu. Toleranční patent zpočátku konfese rozdělval, nebyl pochopen, a ve chvíli, kdy začíná docházet ke sžívání různorodých vyznání, nastupuje další faktor, který lidi opět rozděljuje a to je nacionalismus (dělíme se ne na katolíky a protestanty, ale na Čechy a Němce, bez ohledu na vyznání). Do podvědomí lidu začíná vedle víry vstupovat politika.

---

¹³⁵ Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby*, str. 332-335.

¹³⁶ Více a podrobněji tamtéž na str. 350-351.

¹³⁷ Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny*, str. 467.

Žádný pramen nezmiňuje slavnosti ke 200. výročí založení kaple v Hájku v r. 1823. V roce 1848 dochází k rychlému nárůstu poutníků na Sv. Horu u Příbrami, a to až o 10 000 návštěvníků za rok.¹³⁸ Lze předpokládat, že události tohoto významného roku přivedly více poutníků i na ostatní poutní místa, tedy i do Hájku. Bohužel, žádné písemné prameny nezmiňují, jak přímo v Hájku období roku 1848 probíhalo.

Farní Pamětní kniha z Hostivice – Pamětní kniha č. 3 – Památník 1836-1944¹³⁹ svou první zmínku o konkrétním procesí nemá o pouti do Hájku, ale pouti na Svatou horu u Příbrami ve dnech 7.- 9. května 1838. Je zde zaznamenáno, že procesí se konalo již třetí rok po sobě. O Hájku se ale také kniha zmiňuje : 6. července 1838 vyšlo z Hostivice do Hájku každoroční prosebné procesí za vyprošení si úrody. Tato procesí se podle zápisu tradují již od roku 1812. U zápisu je také farářem rozvedena úvaha o tom, že farníci by si chtěli vyprosit úrodu pouhou procházkou do okolí bez toho, aby přinesli sami nějakou oběť. Farář si stýská na nezájem o pravidelné shromáždění farníků na bohoslužbách a na častou přítomnost lidu u muziky. Také připomíná, že účast na procesí pro něj není žádným závazkem, žádnou povinností, stejně jako nebyla pro jeho předchůdce.¹⁴⁰

K roku 1876 je pak opět zaznamenáno procesí na Svatou Horu, kterého se zúčastnilo 84 osob. Při odchodu i při návratu měl farář k poutníkům řeč „... *jak v Ordine divinatorum zaznamenáno jest...*“¹⁴¹ Další zápis téhož faráře „... *Roku 1848 utrpěla zdejší krajina velké škody krupobitím, pročez od toho roku se vede procesí do sousedního poutního místa Hájku. Než bohužel již se nevede průvod ten s takovou okázalostí a s takovou přípravou... O 7. hodině tiše se vydá duchovní a několik zbožných lidí na cestu. Zajisté kdyby se opět ty přípravy staly k pouti té votivní, oživila by v mnohých osadnících zbožnost, tak že by se četně zúčastnili...*“

V roce 1879 se konalo z Hostivice jedno procesí do kostelíčka v Řepích a druhé na slavnost Nanebevstoupení Páně do Hájčku.¹⁴² V roce 1890 – opět pout' na Svatou Horu, tentokrát 250 osadníků (loni 225) ve svátek sv. Jana Nepomuckého.¹⁴³ Další zápis o pouti je až z 9. června 1940 a opět se jede na Svatou Horu, tentokrát je vypraven dokonce zvláštní vlak pro farnost

¹³⁸ Blahověst, katolický týdeník pro Čechy, Moravy, Slováký a Slezany, vyd. Wacslav Štulc ročník 1849.

¹³⁹ SOKAa Praha-západ, fond Farní úřad Hostivice, Pamětní kniha č. 3, str. 50.

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 51.

¹⁴¹ To znamená, že v knihách Bohoslužeb, neboli Pořádku služeb Božích farnosti Hostivice, které jsou uloženy v Soka Praha-západ pro léta 1840-1934, by se snad daly vysledovat odchody různých procesí, které nebyly zaznamenány v pamětních knihách.

¹⁴² Obě poutě se konaly ::: za příčinou milostivého léta na oslavu 150leté památky svatořečení sv. Jana Nepomuckého. Pout' do Řep je bez datace. Procesí do Hájku na den Nanebevstoupení Páně by připadlo na Velikonoce. Pro poutě do Hájku datum dost neobvyklé.

¹⁴³ Pout' na Svatou Horu u Příbrami se v Hostivicích konala každoročně, poprvé zaznamenána v roce 1838. Pokaždé za poměrně dost vysoké účasti věřících.

Kladno a Hostivice. Celkem odjelo 1200 věřících. O poutích do Hájku není po roce 1879 v Pamětní knize žádná zmínka.

V archivním kartonu s názvem Pouti¹⁴⁴ jsou vloženy rozsypané jednotlivé listy, právě z některých nedochovaných knih Pořádků služeb Božích, datovány jsou z let 1849 -1871, ale vykazují pouze odsloužené mše o nedělích, o poutích a procesích se nezmiňují.

Mezi první knihou *Ordo divinorum ...z roku 1774* a druhou Pořádek služeb Božích 1897-1913¹⁴⁵ je mezera dlouhá plných sto dvacet tři let. Z této doby se nám bohužel žádné knihy Pořádků služeb Božích nedochovaly, takže žádné pravidelné zprávy z kláštera, odkud a kdy poutě do Hájku na přelomu 18. a 19. století a vlastně ani po celé 19. století přicházely, nemáme.¹⁴⁶ V Národním archivu je pak uloženo dalších 6 knih s názvem Pořádek služeb Božích, které již na sebe pravidelnými zápisy navazují, a to od roku 1897 nepřetržitě až do roku 1947.¹⁴⁷ Další knihy, které by měly pokračovat do roku 1950, kdy klášterní život zaniká, se nedochovaly. Pro tuto práci byly vybrány z knihy *Pořádek služeb Božích* všechny zprávy do roku 1900, ve kterých je zmínka o poutích či příchozích procesích tak, aby bylo zřetelné, kdy a jak poutě v Hájku probíhaly :

- Rok 1897 - první zápis o procesí na str. 7 se vztahuje ke svátku apoštolů Petra a Pavla, kdy byla v Hájku sloužena mše svatá pro poutníky z Unhoště¹⁴⁸, v neděli VIII, po sv. Duchu byla „*Porcinkula*“¹⁴⁹. XIII.neděli po sv. Duchu – pouť Hájecká. Ve středu 8.září byl svátek Narození PM. A právě v neděli před tímto svátkem se konala hlavní Hájecká pouť. U tohoto zápisu je odkaz na listinu papeže Pia IX, která byla vydána v Římě dne 27.5.1856.¹⁵⁰ Papež uděluje všem věřícím, kteří navštíví kostel františkánského kláštera v Hájku (Hajeca) o sedmi jmenovaných mariánských svátcích v době od prvních nešpor do západu slunce a pomodlí se

¹⁴⁴ NA, fond ŘF, karton 119, ič. 2620 – Pouti, Hájek – bohoslužby, pouti, duchovní cvičení 1689-1936.

¹⁴⁵ NA, fond ŘF, kniha 202, ič. 595 – Pořádek služeb Božích 1897-1913, strany číslovány.

¹⁴⁶ Jedna z možností, jak nějaké záznamy o procesích nalézt, je projít pamětní knihy farností. Tedy těch, odkud už v předchozí době procesí do Hájku prokazatelně směřovala. Z dostupných a dochovaných knih farních úřadů byla pro tuto práci zpracována pamětní kniha *Liber Memorabilium* I.,II. a III. z farního úřadu v Hostivici.

¹⁴⁷ NA, fond ŘF, knihy 203 - 207, ič. 595 – 600 Poslední kniha č. 207 je vlastně již jen linkovaný školní sešit, nadepsaný Kniha ohlášek 24.VI.- 31.III. 1947. Poslední zápis o pouti do Hájku je zde ke dni Narození PM v pondělí 8. září, který oznamuje, že slavnost se přenáší na příští neděli a že Bohoslužebný řád je vyvěšen .

¹⁴⁸ Farní kostel v Unhošti je zasvěcen právě sv. Petru a Pavlu – pro unhošťské poutníky to byl tedy velký svátek. Svátek Petra a Pavla připadl v tomto roce na úterý 29. června.

¹⁴⁹ Výraz svátku Porcinkula je zkomoleninou z Porciunkule, je to památka posvěcení Mariánského chrámu „Portiunkula“ v Assisi (Itálie) dne 2. srpna 1569. Chrám byl nadán plnomocnými odpustky, papež Řehoř XV. rozšířil tuto výhodu na všechny františkánské kláštery s tzv. loretou, roku 1847 rozšířeno na každé vstoupení poutníků do chrámu či kaple františkánské v den 2. srpna. (zkráceno podle knihy Jindřich HULÍNSKÝ, *Zkazky ze Sláného a ze Slánska*, Slaný 1931, str. 63). V Hájku byla mše v neděli, tedy 1. srpna 1897.

¹⁵⁰ NA, fond ŘF, Listiny, ič. 383.

zde za svornost křesťanských knížat a vymýcení kacířství, vždy plnomocné odpustky. Toto ustanovení platí na věčné časy.

- Rok 1898 - v tomto roce je zaznamenána pouť v neděli XIV. po sv. Duchu, to bylo 4. září.. Tento zápis odkazuje na str. 9 v knize Pořádku služeb Božích, kde je ocitována listina papeže Pia IX. Ještě je na str. 21. zmíněna pouť ve svárovském kostele, která byla v neděli na sv. Havla dne 16. října.

- Rok 1899 nepřináší žádný záznam o poutích.

- Rok 1900 - záznam ke dni 1. července na str. 42. V neděle IV. Po sv. Duchu, den před svátkem Navštívení PM, je zajímavý zápis : *dnes odpoledne ve 2 hod. budou svěceny kaple na staré cestě do Prahy stojící, po návratu pak bude svaté požehnání.* Podle toho co víme o opravách kaplí se jednalo o svěcení kapliček, které byly opraveny a vyzdobeny malovanými obrazy na plechu. Nepíše se zde, kolik jich bylo svěceno. V té době již nestály kapličky v Litovicích ani část Hostivických. Je zřejmé, podle časového údaje, že svěcení probíhalo pouze v úseku cesty od Hájků do Litovic, to by byly čtyři poslední kaple. V neděli 9. září pak proběhla hlavní hájecká pouť, na str. 43 je opět odkaz k zápisu z roku 1897 na odpustky pro návštěvníky Hájků.

Dá se předpokládat, že takto probíhaly poutě i dříve, tedy v 2. polovině 19. století, pouze se o nich nedochovaly žádné záznamy. Kde se ztratily knihy, které jistě byly pečlivými františkány vedeny? Něco by napovědělo porovnání inventáře z roku 1940 s inventářem z roku 1966. Ztracené prameny se už asi nevrátí a my se musíme opravdu o četnosti poutí na základě dochované knihy *Pořádek služeb Božích 1897 – 1913* dohadovat.

O poutích do Hájků v průběhu 19. století najdeme také záznam v knize Evy Ryšavé, která vyšla v Praze v roce 1985 pod názvem *František Hais: Vzpomínky pražského písničkáře*¹⁵¹. František Hais (1818 – 1899) byl jedním z těch, kteří své písničky hráli a jejich texty prodávali o poutích a jarmarcích v Praze a okolí. Ve svých pamětech se zmiňuje o pouti do Hájků v roce 1847, vycházející od sv. Josefa na Narození Panny.

Po roce 1848 pocítila katolická církev mnohem větší možnost volnosti a samostatnosti. Začaly se konat lidové misie, bohatě se rozvinuly pouti a různé pobožnosti. Tak začalo v průběhu 19. století postupně docházet k znovuobjevení hodnot křesťanské tradice. Velký vliv na vývoj poutnictví v tomto období měl také rozvoj železnice a silniční sítě, díky kterému

---

¹⁵¹ Zdrojem k této poznámce je článek Jana ŠTOVÍČKA, *Pražský písničkář František Hais a Hájek* in: Listy z Unhošťska - vlastivědný zpravodaj Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti, č.-. 23-24/1999, str. 24.

došlo k urychlení poutí. To co dříve trvalo 2-3 dny se dalo stihnout za jeden. Vždyť nedaleko od Hájku, asi 4 kilometry, je železniční zastávka.. Poutě se vlastně odehrávají přímo na poutním místě, samotná poutní cesta přestává plnit svou duchovní funkci. Zástup poutníků už před příchodem na posvátné místo cestou nerozjímá, tak, jako když kráčel pěšky. Život se zrychlil, přípravy na cestu už nezaberou tolik času, účast na cestě je pouze na rozhodnutí každého poutníka. Padly všechny zákazy i úřední nařízení. Lidé na poutě chodí také za zábavou. V místě konání pouti se objevují různé atrakce, které nemají s původním cílem pouti nic společného, a tak se k zástupům přidávají i ti, kteří jinak na bohoslužby nechodí. Svědectví o tom najdeme ve farních knihách i úředních záznamech. O zvýšeném počtu poutníků do Hájku vypovídá nárůst finančních milodarů v kase kapliček v klášteře okolo roku 1880.

6.5. Poutě na počátku 20. století

Pečlivě vedená kniha Pořádek služeb Božích, která začíná v roce 1897 nám v minulé kapitole ukázala, jak pravidelně se poutě v Hájku konaly. Považuji za důležité zařadit do této práce také výpověď pramenů z počátku 20. století, především pro pochopení toho, jak poutě v Hájku probíhaly a jak se měnil postupem času provoz na poutní cestě. Vedle tradičních bohoslužeb a kázání jsou zmiňovány ještě další pobožnosti: pro děti, Svatá noc v předvečer hlavní pouti, různá svěcení a litanie.

Pramenem, který hodně vypovídá, je opět kniha Pořádek služeb Božích 1897-1913. Její pokračování po roce 1900 přináší pravidelné každoroční záznamy, jsou vybrány ty, které se vztahují k poutím :

Rok 1901 - tento rok vyšel svátek Narození PM přímo na neděli 8. září, kdy proběhla hájecká pouť.

Rok 1902 - v tomto roce je po dlouhé době zaznamenána Porcinkula v sobotu 2. srpna a pouť hájecká v pondělí 8. září.

Rok 1903 - v úterý 8. září pouť Hájecká, *ve 3 hodiny bylo svaté požehnání a byl posvěcen kříž na mezi c.k. pole postavený.*

Rok 1904 o poutích nic nezaznamenal.

Rok 1905 - přímo o pouti se nic nepíše, ale v pátek 8. září jsou zaznamenány bohoslužby v 6, 7 a 10 hodin. Porovnáme-li tuto skutečnost se záznamem průběhu pouti v roce 1912, dokazují tyto tři bohoslužby, že se pouť tento rok konala.

Rok 1906 - o pouti opět žádný záznam, ale ve svátek Narození PM proběhla třikrát bohoslužba, tedy hlavní pouť hájecká tohoto roku byla.

Rok 1907 - opět se o pouti nepíše přímo, ale ve svátek Narození PM několikrát proběhla Bohoslužba, to naznačuje, že pouť v areálu kláštera byla.

Rok 1908 - na str. 128 je ke dni Narození PM zápis: „... *odpoledne o 1/2 2 hodině bude pro dítky, které se procesí zúčastnily, jmenovitě družičky, v kapli od vys. důstojného pána c.k. rady Josefa Šaura ozdobení, pobožnost k Ježíši Příteli dítek, ve 3. hodiny litanie s požehnáním...*“

Rok 1909 - ve svátek Narození PM byly „... *v kapli Nejsvětějšího vykupitele a přítele dítek o půl 2 litanie k Pánu Ježíši...*“. O dalších Bohoslužbách a ani o pouti není v tomto roce žádný záznam. Dá se předpokládat, že hlavní pouť proběhla jako obvykle.

Rok 1910 - dne 8. září ve svátek Narození PM byla hlavní hájecká pouť.

Rok 1911 – K datu 15. srpna (svátek Nanebevstoupení PM) se váže zajímavá poznámka „ *v pondělí v 6 h. večer požehnání, z lidí nikdo nepřišel, v úterý lidí hojně , procesí však Ø*“. Zapisovatel si povzdechl, že nepřišlo žádné procesí, ale ani v předchozích letech nejsou k datu 15. srpna žádná procesí zaznamenána. Hlavní pouť hájecká byla tento rok v pátek se svatou nocí, pouť tedy začala už ve čtvrtek 7. září.

Rok 1912 – Slavnost Narození PM a hlavní pouť hájecká připadla na neděli 8. září. Vzhledem k tomu, že je to zápis, ze kterého je patrná skladba každoročně se opakující slavnosti a poprvé se v této knize zapisovatel rozepsal i ve věci procesí, je uveden celý přepis zápisu ze str. 179: „ *I budou v sobotu v 6. h. več. litanie s požehnáním, v neděli pak v 6 h. první mše sv. a druhá s exhortou v 7. hod. V 10. h. kázati bude velechvalný kazatel vp. Tittl Alex, kaplan z Hořelic a po kázání zpív. Mši sv. vykoná vsdp. Maděra Ant. Kanovník a prvoděkan Král. Horního města Kladna. O této slavnosti vykonají Křest.sociální jednotky mužů a žen (Vlasta) svojí I. pouť do Hájku. Z Kladna vyjde průvod s místními duchovními v 6.h. ráno, za deštivého snad počasí pojedou po dráze do Jenče. _ Z Prahy průvod do Hájku za vůdce a zpěváka Kar. Zappe vyjde v sobotu v 7.h. po uděleném požehnání z kostela Křižovnického. _ (Též přijdou dnes v průvodu z Unhoště). _ Nóta : 8/9 v 6.h. mše sv. a v 7.h .exh. a mše sv. konány, v kapli sv. Kříže; v 10.h.kázání a zpív. Mše u BM.Pomocné. - Kajícníků bylo asi 200.*“

V poznámce za čarou po straně zápisu se ještě o procesích pokračuje takto „... *Při chladnu, větru a část.dešti 7. a 8/9 912 procesí přišla : 7/9 o 3.h.odp. z Litovice; dále z Davle a po 2.h. noční z Prahy od Křižovníků s vůdcem Karlem Zappem. Odešli 8/9 ve 12.h. 8/9 v 8.h. přišli ze Žižkova v Praze v 9.h. z Kladna (asi 300) s p. Kapl. ze Skochova, Buštěhradu, Dražkova;*

a s pp. Kapl. z Tachlovic, Hořelic a Hostivic. Kladenští přišli pešky přes Unhošť, přemnoží jeli však vlakem do Jenče. - *Kladenský časopis Právo* v čís. 35. a 36. /:...:/ z 6.9.1912 měl pod čarou historii : Poutní místo Hájek u Jenče. Podal J.Brož Zikánek a t.č. jednatel Křest. Soc. jednotky mužů na Kladně. Při nepříznivém počasí sešlo se lidí značně. Tak i o pouti Jména P. Marie.“¹⁵²

Rok 1913 – proběhla hlavní pout' Hájecká v pondělí 8. září. Potřetí kázal na této pouti Alex Tittl, kaplan z Hořelic. V poznámce za čarou ze dne 7 září 1913 „ ... knížky: „Poutní místo Hájek“ se prodávají poprvé“¹⁵³ Zápis ke dni 8.září pokračuje slovy „... *Budoucí neděli (XVIII po sv. D) připadá slavnost Jména M.Panny...*“

Jako podklad pro přehled o příchozích procesích nám slouží obsah některých dopisů, uložených v archivu.¹⁵⁴ V roce 1914 se objevuje dopis hostivického faráře, datovaný dne 8.června 1914 „ ...v neděli 2. po sv. Duchu dne 14. června vyjde z Hostivice jako každoročně v tu dobu procesí po ranních službách B. a přijde do Hájku asi v 10. hodin, kde bude mít velebný Pán Mši sv. ...“ Víme, že na počátku 20. století chodilo procesí z Hostivic do Hájku pravidelně. Což následující dopis z roku 1916 potvrzuje „... tak jako každý rok v neděli po 9. červnu půjde procesí z Hostivice z chrámu Páně do Hájku...“ s dodatkem, že půjdou přes Jeneč, kde se ostatní připojí.¹⁵⁵ Jdou přes Jeneč !!! to znamená, že asi nejdou vůbec podle kaplí, ale ke klášteru přicházejí po silnici podle jeho východního okraje.V případě, že by chtěli využít staré poutní cesty, muselo by jít procesí přes pole po cestě vedoucí z Jenče k Litovickému nádraží a před čtvrtou kaplí (počítáno od kláštera) se na starou cestu připojit.

Další zmínka o poutích je v dopise z roku 1927 (datace je dopsána tužkou některým z archivářů) „... *Veledůstojný pane Quardiáne, dovoluji si Vám uctivě sdělit, že zítra v neděli v den sv. Prokopa přijdou naši průvodem asi k 9. hodině do Háječku , kde by byla naším velebným panem sloužena mše svatá, před polednem by se vrátili zpět. Ovšem, bude-li pršet, nebudou moci přijíti...*“ Podepsán P. Melichar.

Dopis z farního úřadu Královské Vinohrady ze dne 24.srpna 1927 oznamuje že „...*procesí přijede vlakem do Litovic...*“, to dokazuje, že po výstavbě tzv. Duchcovské tratě (v tomto úseku stavěna v letech 1872-77) poutníci „putují“ pouze od Litovického nádraží do Hájku

¹⁵² Pout' Jména Panny Marie byla vždy týden po hlavní hájecké pouti. Poprvé se zmínka o této pouti objevuje v roce 1911 v seznamu Poplatků ze stánků o pouti.

¹⁵³ Jedná se o knihu A.PODLAHY, *Poutní místo Hájek s kaplí Loretánskou a klášterem františkánským – otisk z díla „Dr. Ant. Podlaha : Posvátná místa království českého“*, díl VII.,Praha 1913. Na titulu je uvedeno, že kniha vyšla nákladem vlastním, tištěna byla v Knížecí arcibiskupské knihtiskárně v Praze a vyšla v červnu roku 1913.

¹⁵⁴ NA, fond ŘF, karton 119, ič. 2620 – Pouti, Hájek – bohoslužby, pouti, duchovní cvičení 1689-1936.

¹⁵⁵ Do farnosti Hostivice patřil také Malý a Velký Jeneč.

po cestě, kde stojí v pořadí poslední čtyři kaple před vstupem do kláštera. Délka tohoto úseku je asi čtyři kilometry.

Ke každé pouti neodmyslitelně patří stánky s devocionáliemi, občerstvením a poutní literaturou. Stánky provázely poutě odjakživa. Přáním každého poutníka bylo světci něco darovat, něco po sobě zanechat, a to tak, aby tato věc byla světci co nejvíce na očích. Nechybělo ani časté vyrývání nápisů, zlovyk stále přetrvávající. Na zdech kláštera v Hájku jsou některé nápisy dodnes zachovány. Poutníci své votivní dary nesli z domova, nebo je mohli v místě zakoupit. Dalším přáním poutníka bylo něco si z místa odnést na památku. Aby nedocházelo k ničení svatého místa, byly prodávány upomínky tzv. dotýkané. Další upomínky sloužily jako odznak, důkaz toho, že poutník místo navštívil. Nejznámějším je asi Jakubská mušle. Poutní odznaky byly různé, často odlévané z kovu, s očky na připevnění (srovnej s později vyhledávanými turistickými odznaky na hole či dnes vyráběnými dřevěnými turistickými známkami). Růžence, svaté obrázky, madonky na krk, drobná keramika, to vše byly upomínky na pouť, ale i dárek pro ty, kteří zůstali doma. Poutníci také potřebovali doplnit zásoby na zpáteční cestu, hlavně vodu a jídlo.

Seznam poplatků ze stánků o pouti, které se odvádějí klášteru v Hájku v letech 1911 - 1913¹⁵⁶ nám ukazuje seznam stánkařů, kteří měli dovoleno o poutích rozestavit své stánky v okolí kláštera na přístupových cestách. Z prostoru kláštera byli stánkaři vykázáni P. Gilbertem poté, co jejich „*kramaření přesáhlo všechny únosné meze*“.¹⁵⁷ Stánky se musely stavět mimo obezděný areál kláštera. Peníze, které se vybraly od stánkařů na klášterních pozemcích, jsou vykázány na zmíněných seznamech, peníze ze stánků na obecním případně obci. Tyto seznamy nám dokládají poutě v roce 1911 : Porciunkule 2. srpna, Nanebevzetí PM 15. srpna, Narození PM 8. září. K seznamu z 8. září je připsána ještě jedna pouť, která byla pravděpodobně o týden později a v dalších letech je nazývána pouť Jména PM. Dokládá to změna částek ve vybraných poplatcích. O hlavní pouti hájecké se vybíralo po 2,- Kč, při ostatních poutních po 70 hal . V roce 1912 se vybíralo o pouti o Božím Těle, Narození PM a Jména PM. V roce 1913 je uváděna jedna pouť o Božím Těle, další bez datace, následuje Nanebevzetí PM a po ní hlavní pouť hájecká, tedy Narození PM a poslední opět pouť Jména PM. Většinou se pouti zúčastnilo okolo patnácti stánkařů, pouze o hlavní pouti bylo

¹⁵⁶ NA, fond ŘF, karton 119, ič. 2620 – Soupis stánkařů, jejich bydliště a výše odvedeného poplatku se zachoval pouze z let 1911 – 1913 v počtu 12ti kusů. U jmenovaných není uvedeno, s jakým zbožím tenkrát obchodovali. Jména se však pravidelně opakují a v záznamech živnostenského úřadu bychom mohli povolení k obchodu s určitým zbožím dohledat.

¹⁵⁷ Tamtéž. Dopis z 9. června 1910 od p. Hippolita, kterým dává na vědomí současnému kvardiánovi kláštera, jaká je nyní situace se stánkaři a proč byli z areálu kláštera vykázáni. .

napočítáno přes třicet stánků. Stánkaři přijížděli z okolí (Unhošť, Kladno) a z Prahy, o hlavní pouti i z Příbrami.

Zprávy podávané kapitulám a kongregacím¹⁵⁸ jsou dalším pramenem, který nám podává přehled o frekvenci poutníků na cestě do Hájku. Z těchto zpráv, ze kterých byl již uveden přehled o finančních částkách v kase kaplí, viz kapitola č. 5 Údržba a opravy kapliček, lze také získat přehled o darech, které přinesli poutníci a tím i určit místa, odkud do Hájku přicházejí. Tyto dary jsou zaznamenány do zpráv pro kongregaci až od 30tých let 20. století, například : „...V srpnu roku 1933 přinesli poutníci ze Smíchova pláštík pro sochu Madony Loretánské...“, „...v září 1933 – poutníci z Kladna dvě kovové vázy...“ Další poznámka ve zprávě ze dne 14.června 1934 uvádí: „... o poslední hlavní pouti bylo přes 1000 komunikantů, ale nebylo zpovědníků...“¹⁵⁹ Hlášení ze dne 6. září 1913 vykazuje vydání 3 000 výtisků knížky „Poutní místo Hájek“ nákladem konventu za 366,- korun.¹⁶⁰

Žádný záznam nebyl pořízen k 300. výročí založení kaple v roce 1923, pouze v hájecké Pamětní knize B je zápis z manifestace sdružení katolické mládeže a lidu, která se konala až 12. září 1926 v Hájku. Tento zápis je upraveným přepisem podle článku z Lidových listů a do pamětní knihy jej zapsal páter Benno „*Vlaky od Kladna, Smíchova, ze Slánska, od Prahy přivázely v hodinách ranních četná procesí. Počet poutníků odhaduje se nejméně na 6 000...*“ Dopoledne bylo zasvěceno Bohoslužbě a kázání, odpoledne probíhal v klášterní zahradě sjezd katolické mládeže „*sjezd okrskový tohoto druhu první ...*“, kde bylo vysloveno přání, aby se Hájek stal střediskem náboženského a kulturního života celého okolí, proběhla volba předsednictva sdružení mládeže, promluvil několik poslanců. Po ukončení sjezdu dostali účastníci svaté požehnání a pout' byla slavnostně ukončena. Zápis končí poznámkou : „...*Jak to dopadlo v letech 1927, 1928 a 1929 se neví !?! Až v roce 1930 napsáno o slavné pouti mládeže...*“ Dál zápis nepokračuje, co bylo napsáno o této pouti již kniha nezaznamenala. Podle této, na závěr zápisu uvedené poznámky je zřejmé, že i zápis o pouti v roce 1926 byl učiněn doprostřed knihy až dodatečně, s velkým časovým odstupem.¹⁶¹

O průběhu poutí v 30tých letech 20. století vypovídá policejní hlášení z roku 1927 z pouti na Skalce u Mníšku pod Brdy. Poutě se zúčastnilo cca 4000 osob, 40 – 50 trhovců, a s nimi cirkus, kolotoče a houpačky. V hlášení se píše toto „...*malé procento, jako každoročně, bralo*

¹⁵⁸ NA, fond ŘF, karton 119, ič. 2619 – Zprávy podávané kapitulám a kongregacím.

¹⁵⁹ Tamtéž. Počet 1000 osob o hlavní pouti napovídá, kolik osob mohlo přijít do kláštera za celý rok.

¹⁶⁰ Tamtéž, bude to jistě A. Podlaha *Poutní místo Hájek...*

¹⁶¹ NA, fond ŘF, kniha 31, str. 121.

*účast na bohoslužbách, zato většina účastníků se procházela mezi stánky trhovců a v blízkém lese...*¹⁶²

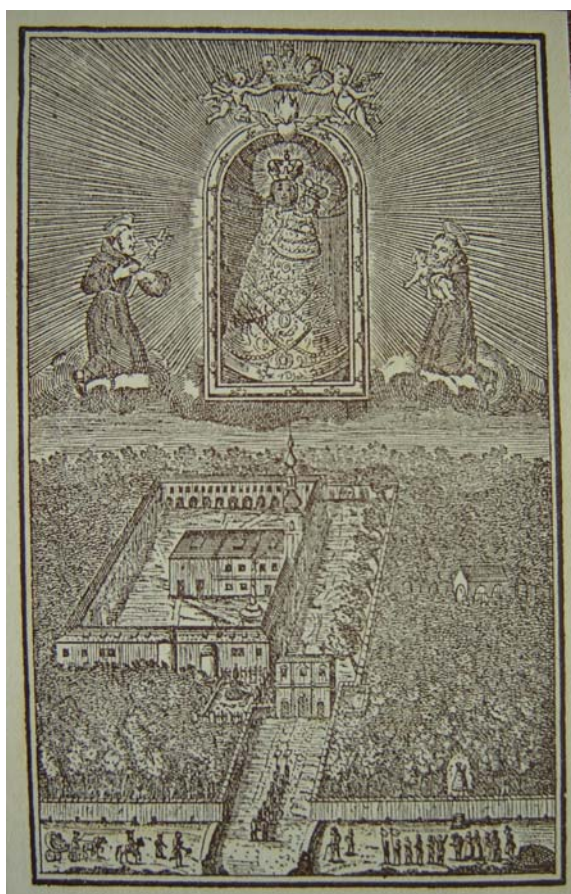
Pro poutníky bylo vydáváno mnoho tiskovin, které se prodávaly o poutích, nebo byly přímo k dostání v areálu kláštera. V roce 1911 a dříve tiskla pohlednice pro Hájek firma Cyrilometodějská knihtiskárna V. Kotrba v Praze II, Pštrosově ulici. Později to byly Grafické podniky Koppe-Bellmann a.s., se sídlem v Praze, v Husově třídě na Smíchově, které tiskly především svaté obrázky. V roce 1931 převzala od této firmy tisk obrázků firma Steinbrenner Vimperk.

Obr. č. 20. V roce 1931 bylo pořízeno nové vydání 4000 kusů různých pohlednic poutního místa v Hájku.

Jedná se o barokní rytinu od Řehoře Baltzera z poloviny 18. století. Na rubu text *Svatý dům Loretánský u p.p. Františkánů v Hájku, 2 Mile od Prahy, první v král. Českém Léta 1623 vystavený.*

Není zde uvedeno, která tiskárna pohlednici vytiskla.¹⁶³

(NA, fond. ŘF, karton 119, ič. 2619 – Zprávy podávané kapitulám a kongregacím)

Zájem o poutnictví na počátku 20. století zajisté povzbudila také odborná literatura. V té době vyšly dvě velké práce, *Soupis památek historických a uměleckých v království českém od pravěku do počátku XIX. století* Zdenka Wirtha a *Podlahova Posvátná místa království českého*. Počátkem 20. století se poutě všude úspěšně rozvíjely, i když ne pouze po té duchovní stránce. Díky I. světové válce dochází na poutních cestách a v okolí poutních míst

¹⁶² SOkA Praha – západ, fond Praha venkov 1927-1942, karton 663, ič. 513, sig. VII/20a.

¹⁶³ NA, fond. ŘF, karton 119, ič. 2619 – Zprávy podávané kapitulám a kongregacím

k útlumu. Po rozpadu Rakousko-Uherska došlo v Československu k pokusu o reformaci církve, který vedl v roce 1920 k založení Církve československé husitské. Asi 1/5 českých katolíků odpadla od církve katolické, a velké množství lidu zůstalo vůbec bez vyznání. Je jisté, že tato skutečnost měla vliv i na příchod nových poutníků do Hájku. Hospodářská krize a II. světová válka byly jistě dalšími překážkami. Po roce 1948 byla účast věřících na procesích a poutích silně omezena, procesí se směla konat pouze v okolí kostela a to ještě pokaždé se svolením úřadů.¹⁶⁴ V roce 1950 byl klášter v Hájku na dlouhá léta uzavřen.

---

¹⁶⁴ SOkA Praha – západ, fond Okresní národní výbor Praha-západ, ič. 579, sig. 296/1 Průvody a procesí 1950-1953. Jako jeden z důvodů, proč procesí nesmí na okresní silnici, je uváděn zdejší silný provoz !!!

7. Závěr

Všechny v práci uvedené skutečnosti nám velice podrobně a názorně podávají přehled o tom, co vše se událo na poutní cestě, vedoucí z Prahy do Hájku, za celá dvě staletí od jejího vzniku. Úkolem práce bylo především s použitím dochovaných účetních záznamů podat svědectví o průběhu výstavby barokní poutní cesty, o které najdeme v literatuře většinou pouhé dvě stránky. Rozbor účetních pramenů dokumentuje, že vybudovat tuto cestu, resp. oněch 20 kaplí, nebylo vůbec jednoduché. Finanční prostředky se shromažďovaly velmi těžce a dlouho, bylo prokázáno, že cesta byla postupně budována téměř 15 let. Pomocí dalších pramenů, především pamětních knih z kláštera, ze sousední farnosti a také z pamětních knih obcí se podařilo ukázat, jak živý byl provoz na poutním místě v Hájku a jak vlastně byla poutní cesta využívána. Na příkladu poutí do Hájku jsem se pokusila nastítnit, jaký byl vývoj poutnictví v českých zemích od počátku 18. století do počátku století dvacátého.

Z pamětních knih obcí nebyly ještě zdaleka vyčerpány všechny možnosti. Pro tuto práci byly fakticky použity pouze pamětní knihy z Hostivic a Litovic. Na trase poutní cesty a v okolí Hájku jsou ale desítky městeček a obcí, ze kterých vycházela procesí směrem k Loretě. Také pamětní knihy farností jsou zastoupeny pouze farností Hostivice. Zde je ještě další prostor pro doplnění především četnosti procesí a doložení provozu na poutní cestě.

Dalším pramenem, který ještě nebyl zcela využit, jsou mapy a topografické příručky. Tady by bylo možné dohledat a přesněji určit polohu zbouraných kaplí č. II, VII., IX a XV. Nyní již máme z korespondence a úředních spisů k dispozici přesnější záznamy o poloze některých z těchto kaplí. Bylo by třeba je na katastrálním úřadě porovnat s pozemkovými knihami z počátku dvacátého století. Možná by něco napověděly fotosnímky v Státním oblastním archivu v Rychnově nad Kněžnou.

Ohledně zřícení kaple č. XVII. a zbourání kaple č. XIII. neexistují žádné úřední zápisy. Není známo, kam byl materiál z těchto staveb odvezen, jak byl použit. Svědectví pamětníků nejsou zatím ničím podložena, lidé si raději nechtějí pamatovat. Zde je ještě prostor pro přímá orální svědectví.

Při procházení všech pramenů, ať už v archivech či v literatuře se nikde nevyskytlo jediné ikonografické svědectví, zachycující některou z kaplí. Prvním důkazem jejich skutečného vzhledu jsou tedy fotografie. Všechny, které se dochovaly do roku 1950, jsou v této práci uveřejněny.

V letošním roce, tedy v roce 2009, slaví klášter výročí 350. let od příchodu prvních řeholníků do Hájku. Velkým svátkem pro klášter bude hlavní pouť hájecká ke svátku Narození Panny Marie dne 5. září, která bude celebrována kardinálem Miloslavem Vlkem. Současně se postupně realizuje záměr obnovy všech dochovaných kaplí, včetně zbytků cesty, tak jak bylo započato již v roce 1998.¹⁶⁵ Do programu za záchranu kaplí se zapojily jak obce, na jejichž katastru kaple leží, tak Městská část Praha 6 a Praha - Řepy. Bohužel se mezi sebou nedokázaly jednotlivé instituce domluvit a tak nám zde vzniká nejednotně barevná přehlídka lépe či hůře opravených kapliček. Chtělo by se dodat, co záleží na barvě, hlavně že stojí a budou naši krajinu zdobit i po letech. Třísté výročí založení poutní cesty, které bude v roce 2020, není zase tak daleko a snad se do té doby podaří obnovit i ty poslední kapličky.

---

¹⁶⁵ Více o těchto opravách odborné články : Marie JELÍNKOVÁ, *Obnova poutní cesty ze Strahovského kláštera do Hájku* in : *Zahrad – park – krajina*, ročník XII, 4/2002, str. 24-25 a Jan MUŽÍK, *Obnova kaplí na území Prahy*, tamtéž, str. 25. J. Mužík je autorem projektové dokumentace k obnově kaplí na území Prahy.

Použité prameny a literatura :

Národní archiv v Praze :

Archiv české františkánské provincie : Sign. ŘF,
listiny : č.inv. 383 (Papež Pius IX. uděluje odpustky) rukopisy: kniha 31,32 (Paměti konventu v Hájku), knihy 201-207 (Pořádek služeb Božích), kniha 214 (Kniha návštěv), kniha 215 (Erby fundátorů), kniha 216 (Kniha počtů), kniha 405 (Inventář z r. 1940)
spisy : karton 118, inv.č. 2618 (Hájek – dějiny), karton 119, inv.č. 2619 (Zprávy podávané kapitulám a kongregacím) inv.č. 2620 (pouti), karton 120, inv.č. 2627 (Soupis majetku kláštera) inv.č. 2628 (kapličky při cestě do Hájku).
Archiv pražského arcibiskupství, Sign. APA, Fundační komise, Sign FK: T 4/1-6 (Františkánský klášter v Hájku na panství Tachlovice 1699-1773).

SOkA Praha – západ :

Okresní úřad Smíchov, karton 255, ič. 268, sign. 5/1-3.
Okresní úřad Praha – venkov, karton 140, ič. 362, sig.5; karton 663, ič. 513, sig. VII/20a.
Okresní národní výbor Praha-západ, ič. 579, sig. 296/1(Průvody a procesí)
Farní úřad Hostivice , kniha 1, 3 (Pamětní knihy)
Sbírka kronik : Paměti obce Litovic (fotokopie), Pamětní kniha spojených obcí Litovice-Břve-Jeneček (fotokopie).

Archiv hl. města Prahy :

fond Sbírka fotografií [1870] – 2004, sig. I 4105, I 4129, I 4141, I 9228, I 9229.

Emanuel BATĚK, *Břevnov pod Hvězdou*, Praha 1898

Jan BECKOVSKÝ, *Poselkyně starých příběhův českých*, díl II (od roku 1526-1715), svazek I. (L.1526-1607). K vydání připravil dr. Antonín Rezek, Praha 1879

Pavel BĚLINA, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha 1985

Pavel BEDRNÍČEK, *Obce vůkolní před branami měst pražských*, Praha 2006

Karel BERÁNEK- Zdirad J.K. ČECH- Petr Alkantara F. HOUŠKA - Miloš SLÁDEK, *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18 století*, Unhošť 2000
Blahověst, katolický týdeník pro Čechy, Moravany, Slováky a Slezany , vyd. Wáclav Štulc ročník 1849

Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001

Jan BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000

Tomáš ČEHTICKÝ, *Poutní cesta v zubech času* in: týdeník Týden 24/2003

Daniel DOLEŽAL - Hartmut Kühne (edd.), *Wallfahrten in der europäischen Kultur*, Frankfurt a.M. 2006

Marie Elizabeth DUCREUX , *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi* in : ČČH č. 3-4/1997

Jiří DVOŘÁK, *Dvě pražské pozdně středověké cesty*, HG 11/1973

Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, ed. Pavel Vlček, Praha 2004

Bonifác Jan HOLUB, *Odkryté podklady- Paměti děje a místopisné vikariátního obvodu Libockého v okrese Smíchovském*, Praha 1893

Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence*, Praha 1999

Josef HORECKÝ, *Mariánské poutní vzpomínky*, Brno 1992 ?

Bohumil HÜBSCHMANN- Pavel JANÁK- Zdeněk WIRTH, *Jak rostla Praha II*, Praha 1940

- Marie JELÍNKOVÁ, *Obnova poutní cesty ze Strahovského kláštera do Hájku* in :
Zahrada - park – krajina, ročník XII, 4/2002
- Richard JEŘÁBEK, *K otázce vzniku poutních míst a jejich vlivu na život a kulturu venkovského lidu*, in: Český lid 4/1961, roč. 48
- Julius KOŠNÁŘ, *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*, Praha 1903
- Vladimír KUPKA, *Pražská opevnění*, Praha 2008.
- František KUTNAR, *Obrozenecký a vlastenecký nacionalismus*, Praha 2003
- Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: od Bílé Hory do současnosti*, Praha 2008.
- František MELICHAR, *Paměti okresu Unhošťského*, Praha 1890
- Eva MELMUKOVÁ, *Patent zvaný toleranční*, Praha 1999
- Josef Stanislav MENŠÍK, *Kvítečka z Mariánského slávověnce*, Brno 1859
- Mezi časy - Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800* (Sborník 1999)
- Zdeněk MÍKA, *Zábava a slavnosti staré Prahy*, Praha 2008
- F. Klemens MINAŘÍK, *Poutní místo Hájek s kaplí loretskou a exercičním domem*, Praha 1941
- Jan MUŽÍK, *Obnova kaplí na území Prahy* , in : Zahrada – park – krajina , ročník XII, 4/2002
- Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby, česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006
- Norbert OHLER, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002
- Josef PTÁČEK, *Paměti farní osady Hostivické*, Praha 1915.
- Antonín PODLAHA, *Poutní místo Hájek s kaplí Loretánskou a klášterem františkánským – otisk z díla „Dr. Ant. Podlaha : Posvátná místa království českého, díl VII.* Praha 1913
- Pavel R. POKORNÝ : *Zmizelá erbovní galerie II. Erbovní donátoři kaplí poutní cesty z Prahy do Lorety františkánského kláštera v Hájku u Unhoště*, in : HR 2007
- František ROUBÍK, *Místodržitelství v Čechách v letech 1577-1749*, in SAP, roč. XVII, č. 2, Praha 1967
- František ROUBÍK, *Silnice v Čechách a jejich vývoj*, Praha 1938
- Jan ROYT – Jan MLČOCH, *České nebe, topografie poutních míst*, Praha 1993
- Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století* , Praha 1999
- J. ROYT, *Poutní místo Panny Marie Vítězné na Bílé Hoře*, Praha 1996
- Sacrum et profanum* , Praha 1998 – sborník příspěvků k problematice 19. století - Plzeň 1993
- Alfréd SCHUBERT, *O kaplích zapomenuté poutní cesty* in: Památky Středních Čech č. 13/2/1999
- Jan ŠTOVÍČEK, *Pražský písničkář František Hais a Hájek* in: Listy z Unhošťska – vlastivědný zpravodaj Melicharova vlastivědného muzea v Unhošti, č. 23-24/1999
- Ulrich THIEME, Felix BECKER, *Algemeines Lexikon der bildender Künstler von der Antike bis zur Gegenwart XXX*, Leipzig 1936
- Prokop TOMAN, *Nový slovník čsl. výtvarných umělců II.*, Praha 1950
- Dušan TŘEŠTÍK, *Zápisník a jiné texty k dějinám*, Praha 2007
- Otto URBAN, *Česká společnost 1848 – 1918*, Praha 1982
- Jindřich Erazim VITÁSEK, *Posvátná kaple Loretánská v Hájku*, Praha 1869 ?
- Jindřich Erazim VITÁSEK, *Hájecké okolí*, Praha 1870.
- P.VLČEK- P.SOMMER P.FALTÝN a kol. : *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1977.
- Eduard WINTER, *Josefinismus a jeho dějiny*, Praha 1945
- Zdeněk WIRTH, *Soupis památek historických a uměleckých v polit. okresu Kladenském*, Praha 1907
- Čeněk ZÍBRT, *Veselé chvíle v životě lidu českého*, Praha 2006.

Čeněk ZÍBRT, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti, zábavy prostonárodní, pokud o nich vypravují písemné památky až po náš věk*, Praha 1889.
Leoš Karel ŽÍŽKA, *Praha před osmdesáti lety*, Praha 1960.

Internetové zdroje :

[http:// klaster.ic.cz/index.html](http://klaster.ic.cz/index.html)

www.praha6.cz